

Sprawa utraty i zbycia obiektów sakralnych (kościół ewangelickich) po 1971 r. w Diecezji Mazurskiej*

Na koniec roku 1970 w Diecezji Mazurskiej było 8900 wiernych w 16 parafiach i 74 stacjach kaznodziejskich. Wierni mieli do dyspozycji 54 kościoły, 54 kaplic w tym 7 było w domach prywatnych. Nie wszystkie kościoły były już użytkowane, a spowodowane to było zmniejszającą się liczbą ewangelików. Tylko od 1965 r. (czyli w ciągu 5 lat) w Diecezji zmniejszyła się o 6800 liczba członków Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. O niektóre obiekty użytkowane przez Kościół Ewangelicko-Augsburski ubiegali się katolicy.

W maju 1971 r. Konsystorz Kościoła Ewangelickiego przekazał do Seniora Diecezji Mazurskiej zalecenie

„wstrzymania wszelkich rozmów z jednostkami Kościoła Rzymskokatolickiego w sprawie udostępniania dla celów kultowych kościołów dotychczas używanych przez jednostki Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego do czasu prawnego uregulowania własności tych obiektów”¹.

Poniżej zamieszczam wykaz obiektów kościelnych, które w 1971 r. były w użytkowaniu parafii ewangelickich:

Biskupiec: kościół, salka parafialna w dawnej plebanii

Jeziorany: kościół

Kobuły: kościół, dom parafialny z salką, kancelarią i mieszkaniem

Rasząg: kościół

Działdowo: kościół, budynek dawnego Zrzeszenia Ewangelików Polaków

Bryńsk: kościół wydzierżawiony parafii katolickiej

Burkat: kościół, budynek gospodarczy

Iłowo: kaplica w budynku parafialnym

Lidzbark Welski: kościół, plebania (zajęta na internat)

Uzdowo: kościół wydzierżawiony parafii katolickiej

Ełk: kaplica w budynku parafialnym z dwoma mieszkaniami

Białystok: gościnnie w kaplicy Baptystów

Gołdap: kaplica w budynku

Olecko: kaplica

Suwałki: kościół

Giżycko: kościół, plebania i dwa zabudowania gospodarcze

Kruklanki: budynek z kaplicą, salką i mieszkaniem

Pozezdrze: kaplica na cmentarzu

Rydzewo: część dawnej plebanii z kaplicą, kancelarią, salką do nauki religii

Węgorzewo: kościół

Wydminy: w budynku kaplica, kancelaria i mieszkanie

Kętrzyn: kościół

Barciany: w byłej plebanii jeden pokój był przeznaczony na kaplicę

Bartoszyce: kaplica z mieszkaniem

Bezławki: kościół

Górowo Iławeckie: kościół

* Artykuł powstał w oparciu o dokumenty znajdujące się w archiwum Diecezji Mazurskiej. Sprawę przejmowania kościołów ewangelickich przez katolików po 1972 r. szczegółowo opisał Jacek Wojtkowski w pracy *Świątynie ewangelickie przekazane katolikom na Warmii Mazurach w latach 1972–1992* wydanej w Olsztynie w 2002 r. O problemie przejmowania ewangelickich kościołów pisał między innymi także Grzegorz Jasiński w publikacji *Luteranie na Mazurach i Warmii po 1945 r.* wydanej 2021 r.

¹ Archiwum Diecezji Mazurskiej [dalej: ADM], Pismo Konsystorza do ks. sen. P. Kubiczka w Szczytnie z dnia 17 maja 1971 r., [skan dok., eku-19710517].

Nakomiady: kościół

Reszel: kaplica w domu mieszkalnym

Srokowo: kościół

Mikołajki: kościół, plebania

Baranowo: kościół, plebania z salą oraz mieszkaniem

Mrągowo: kościół; plebania

Dłużec: kaplica w budynku prywatnym

Krutyni: kaplica w budynku mieszkalnym

Nawiady: kościół, sala parafialna w budynku gminnym

Piecki: kaplica w budynku mieszkalnym

Szestno: kościół, mieszkanie kościelnego w byłej plebanii

Ukta: kościół, plebania

Użranki: kościół, sala parafialna w budynku byłej plebanii

Nidzica: kościół, plebania (stara), salka katechetyczna, garaż

Białuty: kościół nieużytkowany, dawna plebania

Gardyny: kaplica w budynku z mieszkaniem kościelnego, dwa zabudowania gospodarcze

Jabłonka: kaplica w domu prywatnym

Krokowo: kaplica w budynku mieszkalnym

Kurki: kościół

Róg: kaplica w domu prywatnym

Wały: kaplica w domu prywatnym

Olsztyn: kościół, plebania, organistówka

Barczewo: kaplica w dawnej plebanii (?)

Morąg: kaplica cmentarna

Nowa Wieś: kościół

Pasłęk: kościół współużytkowany z parafią prawosławną

Stare Miasto: kościół

Zalewo: kaplica w budynku plebanii z trzema mieszkaniami

Ostróda: kościół współużytkowany z parafią metodystyczną, piętro plebanii

Biskupiec Pomorski: kaplica na cmentarzu

Dąbrówno: kościół z dzwonnica

Iława: kaplica

Łęguty: kościół na cmentarzu

Mańki: kościół, mieszkanie w dawnej plebanii adaptowanej na szkołę

Miłomłyn: kaplica

Olsztynek: kaplica z mieszkaniem, budynek mieszkalny

Pasym: kościół, plebania

Dźwierzuty: kościół, plebania

Jedwabno: kaplica w budynku parafialnym

Nowy Dwór: kościół

Pisz: kaplica w plebanii

Biała Piska: kaplica

Drygały: kaplica z mieszkaniem w dawnym budynku parafialnym

Okartowo: kościół

Orzysz: kaplica w budynku

Ruciane-Nida: kaplica w dawnej sali zabaw na tyłach budynku mieszkalnego z barem

Wejsuny: kościół

Kociołek Szlachecki: kościół

Rozogi: kościół, plebania

Gawrzyjałki: kościół, plebania

Jerutki: kościół, plebania

Karwica: kaplica w budynku prywatnym

Klon: kościół

Spychowo: kościół

Świątajno: kaplica w budynku mieszkalnym

Ryn: kaplica z mieszkaniem, plebania, budynek gospodarczy

Sterławki Wielkie: połowa dawnej plebanii z kaplicą i mieszkaniem

Sorkwity: kościół, plebania wraz z zabudowaniami gospodarczymi (stodoła, chlew, drwalnia, kurnik), 3 domy mieszkalne (Dom Opieki)

Rybno: kościół

Warpuny: kościół, budynek parafialny (z salką, kancelarią, garażem)

Szczytno: kościół, plebania, dwa zabudowania gospodarcze i garaż

Księży Lasek: kościół

Opaleniec: kościół

Rańsk: kościół, plebania z kaplicą i mieszkaniem kościelnego

Szymany: kościół

Targowo: kościół, w plebanii kaplica

Trelkowo: kościół

Wielbark: kościół, plebania, zabudowania gospodarcze

Na podstawie ustawy z 23 czerwca 1971 r. o przejściu na osoby prawne Kościoła Rzymskokatolickiego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych własności niektórych nieruchomości położonych na Ziemiach Zachodnich i Północnych² oraz przepisów wykonawczych do niej³ 46 kościołów i 11 kaplic na terenie województwa olsztyńskiego zostało przekazanych Kościołowi Ewangelicko-Augsburskiemu⁴. W 1975 r. poszczególne parafie posiadały następujące obiekty kultu:

1. **Działdowo** – kaplica w plebanii, Burkat – kościół, Iłowo – kaplica w budynku parafialnym, Lidzbark Welski – kościół, Bryńsk – kościół wydzierżawiony parafii katolickiej, Uzdowo – kościół wydzierżawiony parafii katolickiej
2. **Ełk** – kaplica w budynku parafialnym; Białystok – brak własnego obiektu, Gołdap – kaplica w budynku parafialnym, Suwałki – kościół
3. **Giżycko** – kościół; Kruklanki – brak własnego obiektu, Pozezdrze – kaplica na cmentarzu, Rydzewo – kaplica w budynku, Węgorzewo – kościół, Wydminy – brak własnego obiektu
4. **Kętrzyn** – kościół; Barciany – brak własnego obiektu, Bartoszyce – kaplica, Beźławki – kościół, Nakomiady – kościół, Reszel – brak własnego obiektu, Srokowo – kościół, Górowo Iławeckie – kościół
5. **Mikołajki** – kościół; Baranowo – kościół
6. **Mrągowo** – kościół; Krutyń – brak własnego obiektu, Nawiady – kościół, Piecki – brak własnego obiektu, Szestno – kościół, Ukta – kościół, Uźranki – kościół
7. **Nidzica** – kościół; Gardyny – kaplica w budynku parafialnym, Jabłonka – kaplica, Krokowo – brak własnego obiektu, Kurki – kościół, Róg – brak własnego obiektu, Wały – brak własnego obiektu, Białuty – kościół nieużytkowany
8. **Olsztyn** – kościół; Barczewo – brak własnego obiektu, Łęguty – kościół, Morąg – brak własnego obiektu, Nowa Wieś – kościół, Olsztynek – kaplica, Pastęk – kościół współwłasność z parafią prawosławną, Stare Miasto – kościół
9. **Ostróda** – brak własnego obiektu; Biskupiec Pomorski – brak własnego obiektu, Iława – kaplica, Zalewo – brak własnego obiektu, Mańki – kościół
10. **Pasym** – kościół; Dźwierzuty – kościół, Jedwabno – kaplica w budynku parafialnym, Targowo – kościół, Nowy Dwór – kościół
11. **Pisz** – kaplica w plebanii; Biała Piska – kaplica, Drygały – brak własnego obiektu, Karwica – brak własnego obiektu, Okartowo – kościół, Orzysz – brak własnego obiektu, Ruciane-Nida – kaplica, Wejsuny – kościół, Kociołek Szlachecki – kościół

² Dziennik Ustaw 1971 nr 16 poz. 156.

³ Monitor Polski 1971 nr 44 poz. 284. Zarządzenie Dyrektora Urzędu Do Spraw Wyznań z dnia 13 sierpnia 1971 r. w sprawie wykonania przepisów o przejściu na osoby prawne Kościoła Rzymskokatolickiego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych własności niektórych nieruchomości położonych na Ziemiach Zachodnich i Północnych.

⁴ Archiwum Państwowe w Olsztynie [dalej: APO], Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej [dalej: PWRN], Wydział do Spraw Wyznań [dalej: WdSW], sygn. 444/4/113, k. 214–215.

12. **Rozogi** – kościół; Gawrzyjałki – kościół, Klon – kościół, Spychowo – kościół, Świętajno – brak własnego obiektu, Jerutki – kościół
13. **Ryn** – kaplica; Sterławki Wielkie – kaplica
14. **Sorkwity** – kościół; Biskupiec – kościół, Jeziorany – kościół, Kobyłty – kościół, Rasząg – kościół, Rybno – kościół, Warpuny – kościół
15. **Szczytno** – kościół; Księży Lasek – kościół, Rańsk – kościół, Szymany – kościół, Trelkowo – kościół, Wielbark – kaplica w budynku parafialnym, Opaleniec – kościół

W sumie parafia posiadała 51 kościołów (w Pastęku była to współwłasność z parafią prawosławną) i 18 samodzielnych kaplic z prawem własności. Siedem kościołów (w Górowie Iławeckim, Jerutkach, Kociołku Szlacheckim, Mańkach, Nowym Dworze, Opaleńcu, Targowie) nie było użytkowanych (nie odbywały się w nich ewangelickie nabożeństwa z powodu braku wiernych). Dwa kościoły (w Bryńsku i Uzdowie) były wydzierżawione parafiom katolickim. Parafia w Ostródzie korzystała z kościoła parafii metodystycznej, a wierni w kilkunastu czynnych stacjach kaznodziejskich korzystali z kaplic udostępnianych przez innych właścicieli.

W 1972 r. parafia rzymskokatolicka w Mikołajkach zwróciła się do Konsystorza z prośbą o pozwolenie na zamianę kościoła ewangelickiego na katolicki „łącznie z plebaniami i gruntami przynależnymi do tychże obiektów sakralnych”⁵. Konsystorz nie pytając parafii ewangelickiej w Mikołajkach wyraził wstępnie zgodę na zamianę nieruchomości kościelnych. Wskazał wnioskodawcy, że ma prowadzić „bezpośrednie rozmowy z naszą Parafią w Mikołajkach i nawiązanie kontaktu z PWb. Ks. Seniorem Pawłem Kubiczkiem w Szczytnie”⁶. W piśmie do ks. sen. P. Kubiczka dodano: „Dopiero po otrzymaniu od PWb. Ks. Seniora oraz Rady Parafialnej w Mikołajkach uwag, opinii i sugestii zostanie przez Konsystorz podjęta ostateczna uchwała”⁷. Parafia ewangelicka w Mikołajkach oświadczyła „spokojnie, lecz kategorycznie i nieodwołalnie, że żadnego dialogu nigdy z nikim na temat handlu zamiennego nieruchomościami prowadzić nie będzie”⁸. Ks. sen. P. Kubiczek poinformował proboszcza parafii rzymskokatolickiej, „że ze względów zasadniczych zagadnieniem zamiany obiektów w Mikołajkach zajmę się w terminie późniejszym”⁹. Biskup Warmiński interweniował w sprawie Mikołajek w Konsystorzu¹⁰ i u ks. sen. P. Kubiczka. Świadczy o tym jego pismo z 8 stycznia 1973 r. o numerze 75/73, w którym zwrócił się z ponowną prośbą o przeprowadzenie zamiany¹¹. Kuria Biskupia wiedziała, że Wydział do Spraw Wyznań Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olszynie „nie stawia przeszkód w sprawie ewentualnej zamiany kościołów między parafiami: rzymskokatolicką a ewangelicką w Mikołajkach”¹².

W październiku 1972 r. Kuria Biskupia Diecezji Warmińskiej w Olsztynie poinformowała ks. sen. P. Kubiczka, że „w rozmowie z [...] Ks. Biskupem Dr Andrzejem Wantułą, Ksiądz Biskup Warmiński Dr Józef Drzazga ustalił, że przedstawiciel Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej uda się z wizytą do Przewielebnego Księdza Seniora, w celu omówienia sprawy uzyskania dla kultu katolickiego niektórych świątyn ewangelickich”¹³.

⁵ ADM, Pismo Parafii Rzymskokatolickiej w Mikołajkach do Konsystorza KEA w Warszawie z dnia 9 lutego 1972 r., [skan dok., *eku-19720209-Mikołajki*].

⁶ ADM, Pismo Konsystorza KEA do Parafii Rzymskokatolickiej w Mikołajkach z dnia 28 lutego 1972 r., [skan dok., *eku-19720228-Mikołajki*].

⁷ ADM, Pismo Konsystorza do ks. sen. P. Kubiczka z dnia 24 lutego 1972 r., [skan dok., *eku-19720224-Mikołajki-a*].

⁸ ADM, Pismo Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Mikołajkach do Konsystorza z dnia 3 marca 1972 r., [skan dok., *eku-19720303-Mikołajki-a*].

⁹ ADM, Pismo Diecezji Mazurskiej do ks. Józefa Łapińskiego w Mikołajkach z dnia 20 marca 1972 r., [skan dok., *eku-19720320-Mikołajki*].

¹⁰ ADM, Kopia pisma Biskupa Warmińskiego do Konsystorza z dnia 6 października 1972 r., [skan dok., *eku-19730108-b*].

¹¹ ADM, Pismo Biskupa Warmińskiego Nr 75/73 do ks. sen. P. Kubiczka z dnia 8 stycznia 1973 r. [skan dok., *eku-19730108aa*].

¹² ADM, Kopia pisma Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie Wydziału do Spraw Wyznań do Kurii Biskupiej w Olsztynie z dnia 3 sierpnia 1972 r., [skan dok., *eku-19730108a*].

¹³ ADM, Pismo Kurii Biskupiej do ks. sen. P. Kubiczka z dnia 6 października 1972 r., [skan dok., *eku-19721006*].

Do spotkania doszło 16 grudnia 1972 r. W piśmie z dnia 8 stycznia 1973 r., powołując się na ustalenia podczas rozmowy w Szczytnie, skierował

„wnioski o udostępnienie dla kultu katolickiego czterech kościołów ewangelickich: w Mikołajkach Mazurskich, Rozogach, Kociołku Szlacheckim i Górowie Iławeckim. [...] W następnej kolejności Diecezja Warmińska zainteresowana jest w udostępnieniu dla kultu katolickiego kościołów ewangelickich w Nowym Dworze powiat Szczytno, Baranowie powiat Mrągowo i Starym Mieście powiat Szczytno [Morąg]. W żadnym z nich nie jest już od dawna sprawowany kult ewangelicki, a ze względu na położenie świątynie te byłyby ogromną pomocą w duszpasterstwie katolickim. Jednocześnie zgłaszam gotowość do rozmów, ilekroć pomoc nasza mogłaby być przydatna dla ratowania świątyń ewangelickich przed ruiną, grożącą z braku wiernych a co za tym idzie także i środków na zabezpieczenie i konserwację”¹⁴.

Biskup Warmiński w pisemnej prośbie o udostępnienie kościoła w Rozogach powołał się na przychylne stanowisko Konsystorza z dnia 24 maja 1969 r. Wówczas „do realizacji zamierzenia jednak nie doszło z braku zgody ze strony Wydziału ds. Wyznań Prezydium WRN w Olsztynie. Stanowisko to wszakże uległo zmianie”¹⁵. W kwietniu 1973 r. Kuria Biskupia Diecezji Warmińskiej przekazała Seniorowi „odpis prośby mieszkańców Starego Miasta w powiecie Morąg o udostępnienie tamtejszego zabytkowego kościoła dla kultu katolickiego”¹⁶. Miesiąc później Kuria Biskupia z Olsztyna zwróciła się za pośrednictwem ks. sen. P. Kubiczka do Konsystorza w Warszawie z propozycją odsprzedaży, ewentualnie wydzierżawienia obiektu sakralnego w Targowie¹⁷. Podobną prośbę wystosowała w sprawie kościoła w Nowym Dworze¹⁸. Prośba ta została poparta pismem mieszkańców z Nowego Dworu i z okolicznych miejscowości¹⁹. Rok później Senior Diecezji Mazurskiej pisał do Konsystorza:

„Na terenie Diecezji Mazurskiej znajduje się pewna ilość kościołów opuszczonych i niszczących. Kościoły te są w centrum zainteresowania katolików. [...] Konsystorz jest w posiadaniu dokumentu odnośnie kościoła w Nowym Dworze, znajdują się na nim podpisy ewangelików na tym terenie żyjących. Problem zaiste jest trudny i niebezpieczny zarazem. Wymaga jednak zajęcia stanowiska”²⁰.

W październiku 1975 r. Biskup Warmiński Józef Drzazga w nawiązaniu do informacji Konsystorza o wytypowaniu kościołów w Rozogach, Kociołku Szlacheckim, Nowym Dworze i Targowie jako obiektach pierwszej kolejności w rozmowach o odstąpieniu Kościołowi Rzymskokatolickiemu oświadczył, że jest gotowy do podjęcia rozmów

„w sprawie przejęcia niektórych kościołów dla kultu katolickiego w drodze przejęcia lub nawet dzierżawy. W terenie istnieje przekonanie oparte na umowach międzynarodowych, o których informowała prasa, że w najbliższym czasie nastąpi nowa akcja łączenia rodzin, skutkiem której przy niektórych kościołach ewangelickich resztę wyznawców, wyjeżdżających do Niemiec, zastąpią katolicy. W tej sytuacji objęcie tych kościołów dla kultu katolickiego staje się nakazem chwili z racji nie tylko duszpasterskich, ale ratowania świątyń, które inaczej zniszczą”²¹.

O wynajęcie budynku kościoła ewangelickiego w Rozogach do czasu kupna tegoż obiektu wystąpił z prośbą do Konsystorza proboszcz parafii rzymskokatolickiej w Klonie²².

Konsystorz w grudniu 1976 r. przekazał Biskupowi Warmińskiemu, że

¹⁴ ADM, Pismo Biskupa Warmińskiego Nr 79/73 do ks. sen. P. Kubiczka z dnia 8 stycznia 1973 r., [skan dok., *eku-19730108-a*].

¹⁵ ADM, Pismo Biskupa Warmińskiego Nr 76/73 do ks. sen. P. Kubiczka z dnia 8 stycznia 1973 r., [skan dok., *eku-19730108a*].

¹⁶ ADM, Pismo Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej do Księdza Seniora P. Kubiczka w Szczytnie z dnia 25 kwietnia 1973 r., [skan dok., *eku-19720425-a*].

¹⁷ ADM, Pismo Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej w Olsztynie do Konsystorza z dnia 28 maja 1973 r., [skan dok., *eku-19730528*].

¹⁸ ADM, Pismo Biskupa Warmińskiego do Konsystorza z dnia 2 lipca 1973 r., [skan dok., *eku-19730702*].

¹⁹ ADM, Pismo Czesławy Brojniak z Nowego Dworu do ks. bpa A. Wantuły z dnia 27 lutego 1974 r. z notatką „405 podpisów wraz z braćmi Ewangelikami”, [skan dok., *eku-19740227*].

²⁰ Pismo Diecezji Mazurskiej do Konsystorza z dnia 2 stycznia 1975 r., [skan dok., *eku-19750102*].

²¹ ADM, Pismo Biskupa Warmińskiego do Konsystorza z dnia 2 października 1975 r., [skan dok., *eku-19751002*].

²² ADM, Pismo Parafii Rzymskokatolickiej w Klonie do Konsystorza z dnia 2 lutego 1976 r., [skan dok., *eku-19760202-a*].

„wyraża gotowość podjęcia rozmów w sprawie zbycia Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej w pierwszej kolejności kościoła w Kociołku Szlacheckim”²³.

19 stycznia 1977 r. w lokalu Konsystorza odbyły się rozmowy pomiędzy przedstawicielami Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego i Kościoła Rzymskokatolickiego w sprawie wykupu niektórych kościołów ewangelickich²⁴. W tym czasie bez wiedzy Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego katolicy weszli do kościoła w Rozogach. W związku z tym faktem 5 lutego 1977 r. w Szczytnie Senior i Konsenior z ramienia Diecezji Mazurskiej rozmawiali z Biskupem Warmińskim J. Drzazgą o sytuacji po bezprawnym wejściu katolików do kościoła w Rozogach. Senior przekazał Biskupowi Warmińskiemu, że

„dopóki kościół w Rozogach nie zostanie opuszczony, dopóty nie może być mowy o dalszych pertraktacjach. [...] Senior wyraził ubolewanie, że rozmowy, które przeprowadzono na przestrzeni kilku lat na szczeblu Konsystorza i Diecezji zapowiadały się bardzo obiecująco, a nieprawne wejście do kościoła torpeduje i to w chwili, kiedy pomyślnie zakończenie było tak bliskie”²⁵.

Ks. bp J. Narzyński stwierdził, że bp J. Drzazga wiedział już w czasie pertraktacji prowadzonych w Warszawie w dniu 19 stycznia 1977 r. o włamaniu i użytkowaniu za jego cichą zgodą kościoła w Rozogach.

„Metoda postępowania zastosowana przez Bp. Drzazgę w Rozogach dyskwalifikuje go jako odpowiedzialnego i poważnego partnera do dalszych rozmów. [...] Na próbę stworzenia faktów dokonanych może być tylko jedna odpowiedź: Nie ma dalszych pertraktacji bez natychmiastowego uregulowania sprawy Rozóg”²⁶.

Wytknął także zaniedbania ze strony władz Diecezji Mazurskiej. Biskup Warmiński w piśmie do Konsystorza tłumaczył, że ludność rzymskokatolicka z Rozóg z wdzięcznością przyjęła wiadomość o wydanej 18 grudnia 1976 r. zgodzie Wojewody Ostrołęckiego na zakup kościoła. Przypomniawszy, że Konsystorz już w styczniu 1975 r. zgodził się na rozmowy o odstąpieniu tego kościoła Kościołowi Rzymskokatolickiemu. Nie przeprosił z powodu nieprawego zajęcia kościoła, ale wyraził pragnienie załatwienia sprawy nabycia świątyni w możliwie krótkim czasie. Nie omieszkał przypomnieć, że „kościół ewangelicki w Rozogach stał dotychczas pusty”²⁷. 28 maja 1977 r. kościół w Rozogach stał się własnością Kościoła rzymskokatolickiego²⁸.

Jeszcze przed sfinalizowaniem sprawy kościoła w Rozogach zajmowano się zakupem kościołów w Kociołku Szlacheckim²⁹, Nakomiadach i Nowej Wsi³⁰ oraz części ewangelickiej w plebanii w Rydzewie³¹. Te kościoły ewangelickie zostały sprzedane Kościołowi rzymskokatolickiemu: 7 października 1977 r. w Kociołku Szlacheckim³², 26 czerwca 1978 r. w Nakomiadach³³, a 20 grudnia 1978 r. w Nowej Wsi³⁴.

²³ ADM, Pismo Konsystorza do ks. bpa J. Drzazgi w Olsztynie z dnia 30 grudnia 1976 r., [skan dok., *eku-19761230*].

²⁴ ADM, Pismo Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej do Inż. Wacława Wołodkowicza w Olsztynie z dnia 5 lutego 1977 r., [skan dok., *eku-19770205*]; Pismo Biskupa Warmińskiego do Konsystorza w Warszawie z dnia 24 lutego 1977 r., [skan dok., *eku-19770224*]; Pismo Diecezji Mazurskiej do ks. bpa J. Narzyńskiego z dnia 19 lutego 1977 r., [skan dok., *eku-19770729*]; Pismo Biskupa Warmińskiego do Konsystorza z dnia 15 marca 1977 r., [skan dok., *eku-19770315*].

²⁵ ADM, Pismo Diecezji Mazurskiej do ks. Bpa J. Narzyńskiego z dnia 6 lutego 1977 r., [skan dok., *eku-19770206*].

²⁶ ADM, Pismo ks. bpa J. Narzyńskiego do ks. sen. P. Kubiczka z dnia 15 lutego 1977 r., [skan dok., *eku-19770215*].

²⁷ ADM, Pismo Biskupa Warmińskiego do Konsystorza z dnia 12 lutego 1977 r., [skan dok., *eku-19770212*]; Pismo Biskupa Warmińskiego do Konsystorza z dnia 15 marca 1977 r., [skan dok., *eku-19770315*].

²⁸ R. Bażanowski, *Kościoły i parafie ...*, t. II, s. 128; ADM, Pismo Konsystorza do ks. sen. P. Kubiczka z dnia 21 maja 1977 r., [skan dok., *eku-19770521-a*].

²⁹ ADM, Pismo Biskupa Warmińskiego do Konsystorza z dnia 24 lutego 1977 r., [skan dok., *eku-19770224*]; Pismo Biskupa Warmińskiego do Konsystorza z dnia 15 marca 1977 r., [skan dok., *eku-19770315*].

³⁰ ADM, Pismo Biskupa Warmińskiego do Konsystorza z dnia 18 lipca 1977 r., [skan dok., *eku-19770718*]; *Protokół z konferencji księży Diecezji Mazurskiej, która miała miejsce w dniu 20 czerwca 1977 r. w Nidzicy*, [skan dok., *kk-prot-19770620*].

³¹ ADM, Pismo Kurii Biskupiej do Inż. Wacława Wołodkiewicza z dnia 18 kwietnia 1977 r., [skan dok., *eku-19770418*]; Pismo Biskupa Warmińskiego do Konsystorza z dnia 3 stycznia 1978 r., [skan dok., *eku-19780103*].

³² R. Bażanowski, *Kościoły i parafie ...*, t. I, s. 244.

³³ ADM, Odpis aktu notarialnego z dnia 26 czerwca 1978 r. w Państwowym Biurze Notarialnym w Kętrzynie, *Repertorium „A” Nr 2660/78*, k. b. n., [skan: *Nakomiady-19780626*]; Pismo Biskupa Warmińskiego do Konsystorza z dnia 28 czerwca 1978 r., [skan dok., *eku-19780628-Nakomiady-KRK*]; Bażanowski, *Kościoły i parafie ...*, t. I, s. 362.

W lipcu 1977 r. bp J. Drzazga zwrócił się do Konsystorza z prośbą o zgodę na zakup kościoła w Szymanach koło Szczytna³⁵. W następnym roku prosił o zgodę na zakup kościołów w Baranowie i Okartowie³⁶, w Mańkach o wydzierżawienie³⁷. W styczniu 1979 r. bp Jan Obłąk, Wikariusz Kapitulny Diecezji Warmińskiej zwracał się ponownie do Konsystorza z prośbą o „pozytywne załatwienie sprawy wykupu na cele kultu rzymskokatolickiego kościołów w Baranowie i Okartowie, [...] aby jeszcze przed sezonem jesiennie-zimowym dokonać najważniejszych prac konserwacyjnych”³⁸. Wiosną 1979 r. katolicy bezprawnie zajęli kościół w Baranowie. Pierwszego czerwca Wikariusz Generalny Diecezji Warmińskiej, bp Julian Wojtkowski, w piśmie do Konsystorza podzielił się nieprawdziwą informacją, że

„Proboszcz Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Mikołajkach k/Mrągowa przekazał klucze od kościoła ewangelickiego w Baranowie księżom katolickim, zezwalając na sprawowanie w nim kultu rzymskokatolickiego. Jesteśmy niezmiernie wdzięczni Prześwietnemu Konsystorzowi za ten gest ekumeniczny. Lud Boży podziela tę wdzięczność i z entuzjazmem bierze udział w liturgii. Kościół jest już zabezpieczony przed dewastacją. Kuria Biskupia Diecezji Warmińskiej oświadcza, że w pełni uznaje prawo własności Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w PRL do kościoła w Baranowie i jest gotowa płacić umówiony czynsz dzierżawny do chwili dokonania zakupu wyżej wymienionego kościoła na własność, po myśli wielu pism i przedłożeń z naszej strony w tej sprawie”³⁹.

Konsystorz w odpowiedzi na to pismo stwierdził, że

„1. na sprzedaż świątyni Ewangelicko-Augsburskiej w Baranowie Diecezji Warmińskiej nie ma zgody władz państwowych, 2. decyzja o sprzedaży świątyni należy do wyłącznej kompetencji Konsystorza [...], 3. Konsystorz [...] nie podjął żadnej decyzji ani co do sprzedaży, ani co do przekazania lub udostępnienia użytkownika świątyni w Baranowie Kościołowi rzymskokatolickiemu, jak również nie upoważniał Proboszcza Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Mikołajkach k/Mrągowa do ‘przekazania kluczy’ [...]. Z tych względów Konsystorz nie może akceptować dokonanych faktów i zwraca się o przywrócenie do stanu poprzedniego, zastrzegając sobie wszelkie skutki prawne”⁴⁰.

W lipcu tegoż roku Konsystorz w piśmie do Kurii podał, że ewangelicki kościół w Baranowie został zajęty bez wiedzy i bez zgody władz Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, a zawarta w piśmie Biskupa Warmińskiego wersja o rzekomym przekazaniu kluczy nie została potwierdzona. Ponadto stwierdzono, że kluczami do kościoła w Baranowie przejętymi od ks. Pilcha przez ks. sen. P. Kubiczka nie można otworzyć drzwi tego kościoła, obudowa zewnętrzna zamka zaś nosiła cechy świeżego umocowania. W tym samym piśmie Konsystorz wskazał, że ewangelicki kościół w Starym Mieście został także bezprawnie i samowolnie zajęty. Wobec stwierdzonych aktów bezprawia Konsystorz zgłasza stanowczy protest przeciwko świadomej akcji stwarzania faktów dokonanych⁴¹. Na to pismo odpowiedział bp J. Wojtkowski, Wikariusz Generalny Diecezji Warmińskiej tłumacząc na swój sposób zaistniałe fakty⁴².

W czerwcu 1979 r. bp Józef Glemp, Biskup Warmiński, prosił ks. bpa Janusza Narzyńskiego o zgodę na zakupienie kościołów w Mańkach, Nowym Dworze i Targowie, informując, że państwowe władze wojewódzkie na wniosek ks. sen. P. Kubiczka wyraziły zgodę na ich sprzedaż Diecezji Warmińskiej⁴³. We

³⁴ ADM, Pismo Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej do Konsystorza z dnia 25 października 1978 r., [skan dok., *eku-19781025*]; Pismo Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej do ks. Franciszka Malinowskiego w Butrynach z dnia 14 grudnia 1978 r., [skan dok., *Nowa Wieś-19781214*]

³⁵ ADM, Pismo Biskupa Warmińskiego do Konsystorza z dnia 29 lipca 1977 r., [skan dok., *eku-19770729*].

³⁶ ADM, Pismo Biskupa Warmińskiego do Konsystorza z dnia 28 czerwca 1978 r., [skan dok., *eku-19780628-Nakomiady-KRK*].

³⁷ ADM, Pismo Biskupa Warmińskiego do Konsystorza z dnia 4 lipca 1978 r., [skan dok., *eku-19780704*].

³⁸ ADM, Pismo Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej do Konsystorza z dnia 22 stycznia 1979 r., [skan dok., *eku-19790122*].

³⁹ ADM, Pismo Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej do Konsystorza z dnia 1 czerwca 1979 r., [skan dok., *eku-19790601-a*].

⁴⁰ ADM, Pismo Konsystorza do Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej z dnia 21 czerwca 1979 r., [skan dok., *eku-19790621-Baranowo*].

⁴¹ ADM, Pismo Konsystorza do Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej z dnia 12 lipca 1979 r., [skan dok., *eku-19790712*].

⁴² ADM, Pismo Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej do Konsystorza z dnia 1 września 1979 r., [skan dok., *eku-19790901*].

⁴³ ADM, Pismo Biskupa Warmińskiego do ks. bpa J. Narzyńskiego z dnia 1 czerwca 1979 r., [skan dok., *eku-19790601*].

wrześniu ks. sen. P. Kubiczek przesłał do Kurii Warmińskiej informację o wyrażeniu przez Konsystorz zgody odnośnie sprzedaży kościołów w Mańkach i Targowie⁴⁴.

We wrześniu 1979 r. Biskup Warmiński, J. Glemp, wystąpił do bpa J. Narzyńskiego z prośbą o wyrażenie zgody na nabycie kościołów w Baranowie, Okartowie i Wejsunach, argumentując to tym, że są one „pozbawione wiernych wyznania ewangelicko-augsburskiego, natomiast otoczone zwartą ludnością wyznania rzymskokatolickiego”⁴⁵ oraz na dzierżawę kościoła ewangelickiego w Spychowie dla celów kultu rzymskokatolickiego⁴⁶, który już 23 września tegoż r. został bezprawnie i podstępnie zajęty⁴⁷. Ten kolejny dokonany fakt bezprawnego zagarnięcia ewangelickiego kościoła przyczynił się nie tylko do pogorszenia stosunków między obu Kościołami, ale zaniepokoił gremia ekumeniczne. Kościół Ewangelicko-Augsburski wycofał się z udziału w rozmowach Komisji Mieszanej Polskiej Rady Ekumenicznej i Kościoła Rzymskokatolickiego⁴⁸. Niemiecki historyk, Andreas Kossert, o zagarnięciu kościoła w Spychowie napisał:

„Nieliczna już gmina ewangelicka została podczas nabożeństwa wyrzucona siłą z kościoła, co wywołało kolejną falę emigracji. Ewangelickie gminy na Mazurach stały się zanikającą mniejszością w protestanckim niegdyś regionie”⁴⁹.

Kuria Biskupia Diecezji Warmińskiej w styczniu 1980 r. tłumacząc się z dokonanych faktów wysłała do prymasa i biskupów katolickich pismo zatytułowane „Przedłożenia dotyczące sytuacji Kościoła ewangelicko-augsburskiego na terenie katolickiej Diecezji Warmińskiej” podpisane przez bpa Juliana Wojtkowskiego⁵⁰. Poinformowała natomiast Konsystorz, że katolicy będą przekazywali bezumowny czynsz za użytkowanie świątyń w Baranowie i Spychowie w wysokości 1 000,- zł, ponieważ do 31 grudnia 1979 r. nie doszło do zawarcia umowy kupna-sprzedaży, ani umowy dzierżawnej. Przekazali na konto Konsystorza 7 000,- zł za Baranowo i 4 000,- zł za Spychowo, „zakładając, że wpłata gotówkowa stanowi 50% czynszu, natomiast drugą połowę czynszu stanowią prace konserwacyjne wykonywane przy obu świątyniach”⁵¹. W odpowiedzi Konsystorz zgłosił

„stanowczy sprzeciw co do jednostronnej decyzji Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej w sprawie wyznaczenia ‘czynszu’ za użytkowanie bezprawnie zagarniętych świątyń ewangelickich w Baranowie i Spychowie. Konsystorz, zgłaszając stanowczy sprzeciw pozwala sobie zwrócić uwagę, że kroki podjęte przez Kurie Biskupią Diecezji Warmińskiej zmierzają do stawiania nas wobec faktów dokonanych i do usankcjonowania bezprawia”⁵².

W kwietniu 1980 r. bp J. Wojtkowski zlecił inż. Wacławowi Wołodkiewiczowi „wycenę kościołów ewangelickich w miejscowościach: Baranowo k/Mrażowa, Trelkowo i Spychowo k/Szczytna. Co do tych kościołów jest zgoda Wojewody na nabycie przez Kościół Rzymskokatolicki”⁵³.

Katolicy nie zrezygnowali ze stwarzania faktów dokonanych. W grudniu 1979 r. użytkowali bez zgody Konsystorza kościół w Nowym Dworze, który we wrześniu został częściowo zniszczony przez pożar⁵⁴. W kwietniu 1980 r. został bezprawnie zajęty kościół ewangelicki w Gawrzyjałkach⁵⁵.

⁴⁴ ADM, Pismo Ks. sen. P. Kubiczka do Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej z dnia 19 września 1979 r., [skan dok., *eku-19790919*].

⁴⁵ ADM, Pismo Biskupa Warmińskiego do Bpa Janusza Narzyńskiego z dnia 10 września 1979 r., [skan dok., *eku-19790910-c*].

⁴⁶ ADM, Pismo Biskupa Warmińskiego do Bpa Janusza Narzyńskiego z dnia 10 września 1979 r., [skan dok., *eku-19790910-a*].

⁴⁷ ADM, Pismo Diecezji Mazurskiej do Bpa J. Narzyńskiego „Raport dotyczący kościoła w Spychowie” z dnia 27 września 1979 r., [skan dok., *eku-19790927*].

⁴⁸ ADM, Pismo ks. sen. Waldemara Lucera z Diecezji Wrocławskiej do Prezesa Polskiej Rady Ekumenicznej z dnia 1 grudnia 1979 r., [skan dok., *eku-19791201*].

⁴⁹ A. Kossert, *Prusy Wschodnie. Historia i mit*, s. 331.

⁵⁰ ADM, Pismo Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej do Bpa Władysława Miziołka z dnia 16 stycznia 1980 r., [skan dok., *eku-19800116*].

⁵¹ ADM, Pismo Kurii Biskupiej do Konsystorza z dnia 2 stycznia 1980 r., [skan dok., *eku-19800102*].

⁵² ADM, Pismo Konsystorza do Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej z dnia 11 stycznia 1980 r., [skan dok., *eku-19800111*].

⁵³ ADM, Pismo Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej do inż. Wacława Wołodkiewicza w Olszynie z dnia 14 kwietnia 1980 r., [skan dok., *eku-19800414*].

⁵⁴ ADM, Pismo Diecezji Mazurskiej do Ks. bpa J. Narzyńskiego „Raport w sprawie spalonego kościoła w Nowym Dworze” z dnia 8 grudnia 1979 r., [skan dok., *eku-19791208*]; Pismo Diecezji Mazurskiej do Ks. Jana Suwały w Jedwabnie z dnia 22 grudnia

Katolicy wręcz od początku wywierali presję na ewangelikach odnośnie użytkowania ewangelickich kościołów. Przykładowo na pismo proboszcza rzymskokatolickiej parafii w Giżycku w sprawie użytkowania ewangelickiego kościoła ks. J. Jagucki odpowiedział:

„Przewielebny Ksiądz Proboszcz, powołując się na treść mojej rozmowy przeprowadzonej z J[ego] Eks[celencją] Księdzem Biskupem dr. Józefem Glempem wie, że nie mogłem pozytywnie ustosunkować się do sprawy współużytkowania naszego kościoła w Giżycku. [...] Nasz kościół był i jest przez naszych parafian użytkowany i trzymany w bardzo dobrym stanie technicznym. Oburzają nas rozpowszechniane pogłoski o rychłym przejęciu przez Was naszego kościoła. Byliśmy w tym kościele od początku i aktualne potrzeby powodują, że chcemy w nim pozostać nadal. [...] Przedstawiona przez Przewielebnego Księdza Proboszcza propozycja współużytkowania naszego kościoła nie może być wiążąco przez nas rozpatrzona”⁵⁶.

Wiele miejsca na Zgromadzeniu diecezjalnym w Olsztynie z udziałem bpa J. Narzyńskiego poświęcono sprawie stawiania Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego wobec bezprawnych aktów przejmowania ewangelickich kościołów przez katolików. W protokole odnotowano:

„Ks. J. Otello przedstawił propozycję rezolucji. »Nasze stanowisko w sprawie zajmowania kościołów«. Katolicy bezprawnie zajęli nasze kościoły. Nam w tej sprawie milczeć nie wolno. W dyskusji zastanawiano się, jakie winniśmy zająć stanowisko wobec Kościoła katolickiego. Były głosy, że nie możemy ustępować, musimy protestować, ale były też takie, że nasze protesty nic nie pomogą. Ksiądz Biskup wysunął wniosek, żeby rezolucję ostatecznie przedyskutowano na posiedzeniu Rady Diecezjalnej. Nie możemy iść na ustępstwa i sami nie możemy dopuszczać do takiego stanu, aby samowolnie zaniechać odprawiania nabożeństw w stacjach kaznodziejskich. Należy też w ramach Diecezji sporządzić inwentaryzację wyposażenia kościołów, aby wiedzieć, co się ma i gdzie są zbędne przedmioty”⁵⁷.

Również rok później Zgromadzenie diecezjalne w Szczytnie omawiało

„sprawę zajętych kościołów, stwierdzając m.in., że nie można mieć zaufania do Kościoła Rzymsko-Katolickiego. Ze swej strony nie możemy pobłażać, gdyż nasz stan posiadania jest im doskonale znany. Jeżeli chodzi o kościoły, to nie należy je sprzedawać a raczej dzierżawić. W każdym razie konieczna jest inwentaryzacja każdego kościoła i obiektu, a sprawy drażliwe muszą być uregulowane”⁵⁸.

Także podczas konferencji księży w Pasymiu z udziałem ks. bpa Janusza Narzyńskiego

„omówiono sprawę zajętych przez katolików kościołów ewang[elickich] na Mazurach. Rozmowy prowadzone w tej sprawie napotykały na ciągłe utrudnienia. Natomiast Konsystorz kierując się dobrą wolą na posiedzeniu w dniu 26.03.81 r. podjął uchwałę, aby przyjąć sumę 20 mln zł, jako rekompensatę za zajęte kościoły do końca 1983 roku.

1979 r., [skan dok., *eku-19791222*]; Pismo Kurii Biskupiej do Inż. Wacława Wołodkiewicza z dnia 11 grudnia 1979 r., [skan dok., *eku-19791211*]; R. Bażanowski, *Kościoły i parafie Diecezji Mazurskiej. Przeszłość i teraźniejszość*, t. I, s. 401.

⁵⁵ ADM, Pismo Diecezji Mazurskiej do Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej z dnia 21 kwietnia 1980 r., [skan dok., *eku-19800421*]: „Protest. Dnia 20 kwietnia 1980 r. grupa ludzi włamała się do kościoła ewangelickiego w Gawrzyjałce. Uszkodzono drzwi. Po wyjściu założono kłódkę i kościół zamknięto. Ten fakt jest oburzający. Domagam się, żeby Ks. Biskup natychmiast wkroczył i przerwał bezprawne postępowanie. W takiej sytuacji rozmowy w Warszawie stoją pod znakiem zapytania, są raczej niemożliwe.” Na ten „protest” bp J. Wojtkowski napisał do ks. sen. P. Kubiczka: „1. Dlaczego Ksiądz Senior ‘domaga się’, aby biskup katolicki ‘natychmiast wkroczył i przerwał bezprawne postępowanie’ – przecież ‘grupa ludzi’, o której pisze Ksiądz Senior jest nieokreślona, a Biskup Warmiński nie jest stróżem własności Kościoła Ewangelickiego, a tym bardziej nie jest organem porządkowym. 2. Na podstawie jakiej zasady skierowuje Ksiądz Senior odpowiedzialność ku biskupowi katolickiemu, zakładając nawet, że wykroczenia dokonali katolicy? 3. W czym imieniu orzeka Ksiądz Senior, że w tej sytuacji dalsze rozmowy w Warszawie ‘są raczej niemożliwe’? Niezależnie od tych zastrzeżeń formalnych dotyczących ‘protestu’ z dnia 21 kwietnia 1980 roku, Kuria Biskupia w Olsztynie pragnie przypomnieć pewne fakty, które mogły być u podstaw społecznego niepokoju w Gawrzyjałkach.”; Pismo Kurii Biskupiej do ks. sen. P. Kubiczka z dnia 24 kwietnia 1980 r. [skan dok., *eku-19800424*]; Pismo Konsystorza do Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej z dnia 23 maja 1980 r., [skan dok., *eku-19800523*]; „Meldunek służbowy” Ks. Franciszka Dudy, Konseniora Diecezji Mazurskiej, z dnia 21 kwietnia 1980 r., [skan dok., *Gawrzyjałka-19800421*].

⁵⁶ ADM, Pismo Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Giżycku do Księdza Proboszcza Rzymskokatolickiej Parafii św. Brunona w Giżycku z dnia 17 lutego 1980 r., [skan dok., *eku-19800217*].

⁵⁷ ADM, *Protokół z posiedzenia Zgromadzenia Diecezjalnego Diecezji Mazurskiej, które odbyło się 27 stycznia 1980 roku w Olsztynie*, k. b. n., [skan dok., *zd-prot-19800127*]; J. Otello, *Ekumenia bez mitów*, „Zwiastun”, 1980, nr 10, s. 149–150.

⁵⁸ ADM, *Protokół ze Zgromadzenia Diecezjalnego Diecezji Mazurskiej odbytego 29 marca 1981 roku w Szczytnie*, [skan dok., *zd-prot-19810329*].

Porozumienie to nie rozwiązało jednak zaistniałego problemu. Dnia 9.04. br. [5.04.] »lud Boży« zagarnął kolejną świątynię, tym razem kościół w Ukcie”⁵⁹.

Pisma Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w sprawie konieczności podjęcia prac remontowo-zabezpieczających przy zabytkowych kościołach ewangelickich można również odczytywać jako dodatkową presję na Kościół Ewangelicko-Augsburski celem ich przekazania np. Kościołowi Rzymskokatolickiemu⁶⁰.

Władze państwowe, szczególnie poprzez Urząd do Spraw Wyznań i Wydziały wojewódzkie rozgrywały ‘po swojemu’ sprawę ewangelickich kościołów. Świadczy o tym nie tylko wcześniejsza sprawa ewangelickiego kościoła w Działdowie⁶¹, ale także i innych. Na przykład: nieodpłatnie przekazany 21 września 1979 r. na rzecz Skarbu Państwa ewangelicki kościół w Szymanach 12 października 1980 r. oddany został Kościołowi rzymskokatolickiemu⁶²; przekazany 30 września 1977 r. na rzecz Skarbu Państwa ewangelicki kościół w Górowie Iławeckim⁶³, Naczelnik Miasta 9 grudnia 1981 r. oddał wspólnocie greckokatolickiej, która 6 czerwca następnego roku poświęciła go dla swojego kultu. Podobnie przejęte przez władze państwowe kościoły w Jerutkach Małych⁶⁴ i Mańkach⁶⁵ zostały oddane Kościołowi rzymskokatolickiemu.

Ks. sen. P. Kubiczek w maju 1980 r. podzielił się z Konsystorzem „pewnymi radami” dyrektora olsztyńskiego Wydziału do Spraw Wyznań w sprawie prowadzonych rozmów pomiędzy Kurią Biskupią a Konsystorzem.

Dyrektor „uważa, że Konsystorz powinien przygotować projekt umowy, wyjść z inicjatywą. Podpisać umowę na 25.000.000,- zł. Sumę rozbić na raty; pierwsza powinna być wysoka, co najmniej 50%, co stanowi 12.500.000,-, pozostałą sumę rozbić na kilka lat. Z chwilą wpłacenia I raty wszystkie kościoły objęte sprzedażą udostępnić katolikom. W pierwszej kolejności sprzedać kościoły już zajęte, kościół w Gawrzyżkach włączyć do sprzedaży. Za kościoły, które będą używane a nie sprzedane, proponuje ustalić pewien ryczałt. [...] Zadziwiająca jest zbieżność tych sugestii z tym, co zaproponował ks. ordynariusz Biskup Glemp na pierwszym spotkaniu”⁶⁶.

Wiceprezes Konsystorza powołując się na przeprowadzone rozmowy 29 lutego, 10 kwietnia oraz 28 maja poinformował Kurię Biskupią Diecezji Warmińskiej o stanowisku Konsystorza w sprawie łącznej sprzedaży kościołów w Baranowie, Spychowie, Targowie, Trelkowie, Okartowie, Nowym Dworze, Mańkach oraz Gawrzyżkach za łączną kwotę 25.000.000,- zł. Z chwilą podpisania aktu notarialnego i wpłacie pierwszej raty w wysokości 12.500.000,- zł kościoły te przeszłyby we władanie katolików. Zaznaczył jednocześnie, że przed podpisaniem aktu notarialnego obejmującego wymienione kościoły „Konsystorz nie podejmie żadnych rozmów co do innych obiektów, położonych na terenie Diecezji Mazurskiej”⁶⁷.

⁵⁹ ADM, *Protokół z Konferencji Księży Diecezji Mazurskiej odbytej w Pasymiu dnia 11 maja 1981 r.*, [skan dok., *kk-prot-19810511*].

⁶⁰ ADM, Pismo Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków do Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Mrągowie zwracające uwagę na konieczność podjęcia prac remontowo-zabezpieczających przy zabytkowym kościele w Szestnie z dnia 23 stycznia 1981 r., [skan dok., *Szestno-19810123*].

⁶¹ Parafia Ewangelicko-Augsburska została zmuszona w 1972 r. do sprzedaży swego kościoła na rzecz władz miasta, a w 1982 r. został ten obiekt sakralny przekazany katolikom. Por. ADM, Pismo Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Działdowie do Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Działdowie z dnia 13 maja 1967 r.: „Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Działdowie zwraca się z propozycją przekazania przez parafię na rzecz Skarbu Państwa budynku – obiektu kościelnego będącego własnością parafii ewangelicko-augsburskiej w Działdowie z przeznaczeniem tego obiektu na cele kulturalno-oświatowe”, [skan dok., *Dzialdowo-19670513*]; ADM, Pismo Seniora do Konsystorza z dnia 3 października 1970 r., [skan dok., *Dzialdowo-19701003*]; ADM, Pismo Administratora Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Działdowie do Konsystorza z dnia 18 stycznia 1973 r., [skan dok., *Dzialdowo-19730118*]; R. Bażanowski, *Kościóły i parafie Diecezji Mazurskiej. Przeszłość i teraźniejszość*, t. I, s. 108-109; R. Bażanowski, *Kalendarium Diecezji Mazurskiej 1945–1991*, s. 236.

⁶² ADM, Pismo Diecezji Mazurskiej do Ks. Bpa J. Narzyńskiego z dnia 20 października 1980 r., [skan dok., *eku-19801020*].

⁶³ ADM, Odpis z Wypisu Aktu notarialnego zrzeczenia się własności nieruchomości z dnia 30 września 1977 r., [skan dok., *Górowo Ił-19770930*].

⁶⁴ ADM, *Akt notarialny, Umowa darowizny* z dnia 21 września 1979 r., [skan dok., *Jerutki-19790921*]; R. Bażanowski, *Kościóły i parafie Diecezji Mazurskiej. Przeszłość i teraźniejszość*, t. I, s. 207. Od 1981 r. kościół użytkują katolicy.

⁶⁵ ADM, Pismo Konsystorza do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie z dnia 29 lipca 1983 r., [skan dok., *Mańki-19830729*]; R. Bażanowski, *Kościóły i parafie Diecezji Mazurskiej. Przeszłość i teraźniejszość*, t. I, s. 312. Kościół był udostępniony Kościołowi Prawosławnemu, a od 1991 r. jest własnością Kościoła rzymskokatolickiego.

⁶⁶ ADM, Pismo Diecezji Mazurskiej do Konsystorza z dnia 7 maja 1980 r., [skan dok., *eku-19800507*].

⁶⁷ ADM, Pismo Konsystorza do Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej z dnia 16 czerwca 1980 r., [skan dok., *eku-19800616*].

Na to pismo Kuria oświadczyła, że

„nie może przyjąć proponowanych warunków kupna-sprzedaży. 1. Kościół w Mańkach, zgodnie z poprzednimi oświadczeniami, nie może być zakupiony przez Diecezję Warmińską ze względu na stopień zniszczenia. [...] Cena kupna-sprzedaży została postawiona jednostronnie przez Konsystorz i przekracza możliwości finansowe Diecezji Warmińskiej. [...] Kuria Biskupia Diecezji Warmińskiej prosi ponownie o sprzedaż na cele kultu rzymskokatolickiego kościołów w Baranowie, Okartowie, Spychowie, Targowie, Trelkowie, Nowym Dworze i Gawrzyjałce [Gawrzyjałkach], po wpłacie należności [według wyceny] za każdy kościół z osobna, z natychmiastowym przepisaniem prawa własności w księdze wieczystej. Do niniejszego pisma dołączamy wycenę kościoła w Gawrzyjałce”⁶⁸.

Konsystorz ustosunkowując się do powyższego pisma, przypomniał, że Kuria Biskupia wyraziła życzenie

„objęcia kościoła ewangelickiego w Mańkach, stwierdzając tym samym, że kościół ten jest potrzebny stronie katolickiej. Konsystorz nie był skłonny do oddania kościoła w dzierżawę, ale chcąc iść na rękę Kurii Biskupiej, wyraził gotowość zbycia kościoła w Mańkach. [...] Z tych względów kościół w Mańkach umieszczony został wśród obiektów podlegających sprzedaży. Ad 2. Konsekwentnie podtrzymujemy nasze stanowisko wyrażone w czasie pierwszej rozmowy w dniu 29 lutego br. co do globalnej transakcji obejmującej wszystkie omówione kościoły więc w Baranowie, Spychowie, Targowie, Trelkowie, Okartowie, Nowym Dworze, Mańkach, Starym Mieście i Gawrzyjałce. [...] Ad 3. Cena 25.000.000,- zł za wszystkie wyżej wymienione obiekty łącznie, zaproponowana została przez nas od razu w czasie pierwszej rozmowy w dniu 29 lutego br. [...] Strona katolicka w osobach NPW Ks. Biskupa dr. Józefa Glempa, Ks. Biskupa dr. Juliana Wojtkowskiego oraz Ks. dr. Władysława Nowaka w czasie wspomnianej pierwszej rozmowy cenę tę przyjęła pozostawiając do rozważenia jedynie kwestię wysokości i terminu spłaty poszczególnych rat. [...] Zaproponowana przez Konsystorz cena globalna znajduje pełne uzasadnienie w wycenach rzeczoznawców, w stanie budynków i ich wyposażenia oraz w wartości gruntów, na których omawiane kościoły się znajdują. Zauważyć należy, że przedstawione przez stronę Katolicką wyceny nie uwzględniają ani wartości gruntów ani wyposażenia kościołów. [...] Ad 5. Kościół Ewangelicko-Augsburski nigdy nie zwracał się do Kościoła Rzymskokatolickiego o przyjęcie z pomocą w sprawie omawianych kościołów. Wyrażając zgodę na podjęcie pertraktacji w sprawie bezprawnie i samowolnie zajętych świątyń ewangelickich /zajęcie świątyni w Gawrzyjałce nastąpiło już w czasie toczących się dwustronnych rozmów/, Konsystorz pragnął umożliwić Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej naprawienie stanu naruszenia prawa własności Kościoła Ewangelickiego i popełnionych niesprawiedliwości, których zaistnienie przyznał NPW Ks. Biskup Józef Glemp na początku pierwszej rozmowy w dniu 29 lutego br.”⁶⁹.

Pismem do Konsystorza z dnia 2 sierpnia 1980 r. Kuria oświadczyła, że

„jest zainteresowana kupnem kościołów w Baranowie, Okartowie, Gawrzyjałce, Nowym Dworze, Spychowie, Targowie, Trelkowie i Starym Mieście. [...] Pragniemy zawrzeć umowę przedwstępną w bieżącym roku, a następnie kolejno wykupywać poszczególne kościoły: zbiórka ofiar, wpłata należności na konto Prześwietnego Konsystorza, akt notarialny i zapis własności w księdze wieczystej, każdego kościoła z osobna, w ciągu pięciu lat”⁷⁰.

We wrześniu natomiast poinformowała Konsystorz, że jej przedstawiciele są gotowi do przeprowadzenia wstępnej rozmowy i przedstawienia dokumentów w Państwowym Biurze Notarialnym.

„Cena wykupu proponowana przez Prześwietny Konsystorz jest niemożliwa do przyjęcia, gdyż społeczeństwo Warmii i Mazur wie o nieodpłatnym przekazywaniu kościołów ewangelickich przez Prześwietny Konsystorz na Skarb Państwa. [...] Ze swej strony przedkładam następującą wycenę [...] 10.300.000,- zł. Warunkiem zawarcia globalnej umowy notarialnej jest przejęcie kościołów przez parafie katolickie celem zapobieżenia dalszemu ich niszczeniu przez zabezpieczenie i konserwację. Wykup kościołów kolejny, połączony z wpisem w księdze wieczystej. Czas wykupu wszystkich kościołów: pięć lat”⁷¹.

⁶⁸ ADM, Pismo Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej do Konsystorza z dnia 4 lipca 1980 r., [skan dok., *eku-19800704*].

⁶⁹ ADM, Pismo Konsystorza do Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej z dnia 14 lipca 1980 r., [skan dok., *eku-19800714*].

⁷⁰ ADM, Pismo Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej do Konsystorza z dnia 2 sierpnia 1980 r., [skan dok., *eku-19800802*].

⁷¹ ADM, Pismo Biskupa Warmińskiego do Konsystorza z dnia 27 września 1980 r., [skan dok., *eku-19800927*].

W związku z takim stanowiskiem Kurii Konsystorz zaproponował „odbycie konferencji w celu ustalenia zasad oraz ceny sprzedaży nieruchomości kościelnych będących przedmiotem pertraktacji”⁷². Takie konferencje odbyły się 15 października, 18 listopada, 17 grudnia 1980 r. W styczniu 1981 r. Konsystorz przekazał Kurii, „że po zapoznaniu się z wynikami Konferencji ... postanowił ustalić łączną cenę sprzedaży 8 /ośmiu/ obiektów kościelnych na 22.000.000,- /dwadzieścia dwa miliony/ złotych. Suma ta obejmowałaby budynki, działki gruntów oraz wyposażenie kościołów”⁷³.

Kuria nie zaakceptowała tej ceny. „Ponieważ zaproponowana kwota bardzo wysoko przekracza wycenę biegłych z listy wojewody, w praktyce niemożliwe jest uzyskanie zwolnienia jej z podatku dochodowego. W tej sytuacji Kuria Biskupia Diecezji Warmińskiej odstępuje od zamiaru wykupienia jednocześnie ośmiu kościołów, na co zgadzała się, by móc rozłożyć opiekę nad nimi i zabezpieczyć je przed dalszym niszczeniem. Jednocześnie Kuria [...] występuje z propozycją wykupu kościołów każdego z osobna w dogodnym czasie. Jako pierwszy pragnie wykupić kościół z plebanią w Gawrzyjałce zgodnie z wyceną biegłego: [...] 2.500.000 zł. Całość płatna przy zawarciu umowy notarialnej”⁷⁴.

Konsystorz w piśmie do Kurii wyraził zdziwienie z powodu odstąpienia od jednoczesnego wykupienia 8 kościołów.

„Wymieniona propozycja odbiega całkowicie od dotychczasowego stanowiska reprezentowanego przez przedstawicieli Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej i jest nie do przyjęcia dla Konsystorza. [...] Kurii znane jest konsekwentne od początku stanowisko Konsystorza co do globalnego potraktowania kupna-sprzedaży wszystkich ośmiu nieruchomości kościelnych. Zasada ta przyjęta została przez Jego Ekscelencję Ks. Biskupa Dra Józefa Glempa w czasie konferencji w dniu 29 lutego 1980 r. Powracanie obecnie do koncepcji nabywania poszczególnych kościołów stawia pod znakiem zapytania celowość prowadzenia dalszych rozmów”⁷⁵.

Kuria „wobec wyrażenia gotowości odbycia rozmów wspólnych w Olsztynie”⁷⁶, w których nie mógł brać udziału ks. kons. F. Duda⁷⁷, dzień przed kolejnym spotkaniem w piśmie do Konsystorza zgłosiła swoje zastrzeżenia odnośnie użytych niektórych sformułowań⁷⁸.

W tym kontekście warto mieć też na uwadze, że w tym samym czasie Kuria lub świeccy katolicy występowali o udostępnienie im kościołów w Ukcie⁷⁹, Targowie⁸⁰, Księżym Lasku⁸¹. Konsystorz odpowiadając na pismo ‘mieszkańców mazurskich wsi’ w sprawie ‘wykupienia’ budynku kościoła ewangelickiego w Ukcie poinformował, że nie rozpocznie rozmów w tej sprawie przed ostatecznym

⁷² ADM, Pismo Konsystorza do Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej z dnia 2 października 1980 r., [skan dok., *eku-19801002-a*].

⁷³ ADM, Pismo Konsystorza do Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej z dnia 8 stycznia 1981 r., [skan dok., *eku-19810108*].

⁷⁴ ADM, Pismo Kurii Biskupiej do Konsystorza z dnia 12 stycznia 1981 r., [skan dok., *eku-19810112*].

⁷⁵ ADM, Pismo Konsystorza do Kurii Biskupiej z dnia 9 lutego 1981 r., [skan dok., *eku-19810209*].

⁷⁶ ADM, Pismo Kurii do Konsystorza z dnia 18 lutego 1981 r., [skan dok., *eku-19810218*].

⁷⁷ „W gronie Przedstawicieli Konsystorza nie możemy przyjąć Księdza Konseniora Franciszka Dudy z Olsztyna, bowiem jego wystąpienia w ubiegłym roku na terenie Republiki Federalnej Niemiec, podnoszone przez prasę niemiecką, nie tylko ukazały nasz Kraj w niekorzystnym świetle, ale odbiegały od obiektywnego stanu rzeczywistości”, por. ADM, Pismo Kurii do Konsystorza z dnia 13 stycznia 1981 r., [skan dok., *eku-19810113*].

⁷⁸ ADM, Pismo Kurii do Konsystorza z dnia 25 lutego 1981 r., [skan dok., *eku-19810225*].

⁷⁹ ADM, Pismo Biskupa Warmińskiego do ks. sen. P. Kubiczka w Szczytnie z dnia 3 stycznia 1981 r., [skan dok., *eku-19810103*]; Odpis pisma Celiny Kuzi w imieniu katolików z Ukty i okolic do Biskupa J. Glempa z dnia 18 listopada 1980 r., [skan dok., *eku-19810103-b*]; Pismo Celiny Kuzi w imieniu katolików z Ukty i okolic do ks. sen. P. Kubiczka z dnia 9 marca 1981 r., [skan dok., *eku-19810309-Ukta*].

⁸⁰ ADM, Pismo Stanisława Marciniaka w imieniu katolików z Targowa do Konsystorza z dnia 14 stycznia 1981 r., [skan dok., *eku-19810114-Targowo*]; Raport ks. sen. P. Kubiczka w sprawie kościoła w Targowie, [skan dok., *eku-19810125-Targowo*]; „W lecie katolicy zabezpieczyli dyktą okna świątyni i uzupełnili brakujące dachówki. Przy tych pracach obecny był zawsze p. Kamiński, nasz parafianin. Zabezpieczenia kościoła przed dalszą dewastacją domagał się Wojewódzki Konserwator Zabytków”; Pismo Rzymsko-Katolickiej Parafii w Dźwierzutach do ks. sen. P. Kubiczka z dnia 13 lutego 1981 r., [skan dok., *eku-19810213*].

⁸¹ ADM, Raport ks. sen. P. Kubiczka w sprawie kościoła w Księżym Lasku z dnia 25 stycznia 1981 r., [skan dok., *eku-19810125-Księży Lasek*]; „W ostatnim tygodniu dwa razy była w Szczytnie delegacja katolików z Księżego Lasku z prośbą o wydzierżawienie kościoła, chociaż na okres zimy. Odpowiedziałem krótko. Najpierw musi być uregulowana sprawa sprzedaży ośmiu kościołów; później możemy rozmawiać. Za fakt, że załatwienie wydłuża się w czasie, winna jest Kuria Biskupia”.

załatwieniem sprawy nabycia przez Kurię Biskupią ośmiu kościołów oraz że pertraktacje w tej kwestii „przedłużają się i to nie z winy Konsystorza, który wykazał dobrą wolę i chęć definitywnego załatwienia tej bolesnej sprawy”⁸².

Pod koniec marca, po kolejnej rozmowie, Kuria „z radością” powiadomiła Konsystorz, że

„Ksiądz Biskup Warmiński przyjął propozycję [...] wykup globalny ośmiu kościołów za cenę 20.000.000 zł w ratach, [...] jeżeli Ministerstwo Finansów zwolni te kwoty od podatku dochodowego”⁸³.

W podpisany przez obie strony protokole z dnia 3 kwietnia 1981 r. odnotowano:

„W toku obrad Wiceprzewodniczący Mgr Jerzy Rother przedstawił stanowisko Konsystorza zawarte w uchwale z dnia 26 marca 1981 roku, a w szczególności że uznając sumę 25.000.000 złotych proponowaną przez Konsystorz za odpowiadającą realnej wartości kościołów, kierując się jednak dobrą wolą zakończenia tak długotrwałej i bolesnej sprawy w duchu ekumenicznym i w imię pokoju społecznego oraz wyznaniowego, Konsystorz przyjął zaproponowaną przez Kurię Biskupią Diecezji Warmińskiej sumę 20.000.000 złotych jako cenę nabycia kościołów w Starym Mieście, Targowie, Okartowie, Gawrzyjałce z plebanią, Nowym Dworze, Spychowie, Baranowie i Trelkowie. [...] Przedstawiciele Diecezji postulowali po podpisaniu umowy załatwienie przedłożonej w dniu 17 marca 1981 roku sprawy dzierżawy następujących sześciu kościołów, a mianowicie: Kurki, Ukta, Wejsuny, Użranki, Księży Lasek, Nawiady. [...] Decyzja [Konsystorza] zapadnie po podpisaniu umowy kupna-sprzedaży pierwszych ośmiu kościołów”⁸⁴.

Po koniec marca (29) 1981 r. katolicy bezprawnie zajęli kościół w Ukcie, w którym 5 kwietnia (w Niedzielę Palmową) katolicki wikariusz z Rucianego odprawił mszę⁸⁵. 1 maja tegoż roku zajęli także ewangelicki kościół w Nawiadach⁸⁶. W czerwcu Konsystorz wystosował protest do Kurii Biskupiej z powodu samowolnego, bezprawnego zagarnięcia tych kościołów⁸⁷.

Biskup Warmiński informując ks. sen. P. Kubiczka o swoim wniosku do Ministerstwa Finansów o zwolnienie od podatku dochodowego i o skompletowaniu dokumentów potrzebnych do zawarcia aktu notarialnego na zakup ośmiu kościołów, jednocześnie napisał:

„Ze względu na sytuację w terenie bardzo proszę o przyśpieszenie zawarcia umowy dzierżawnej co do dalszych sześciu kościołów w miejscowościach: Księży Lasek, Ukta, Nawiady, Kurki, Użranki i Wejsuny. Zwłaszcza w trzech pierwszych miejscowościach sprawa jest pilna. Chodzi o skierowanie do tych miejscowości księży-duszpasterzy, którzy wezmą na siebie odpowiedzialność za kościoły ewangelickie, w których katolicy już żywiołowo zaczęli się modlić”⁸⁸.

W piśmie Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej do Konsystorza informującym o wpłaceniu na konto Konsystorza kwoty 7.200.000,- zł, „czyli równowartości kościołów w Spychowie, Targowie i Trelkowie”, skierowana została prośba „o wyrażenie zgody na dzierżawę dalszych sześciu kościołów”⁸⁹. Miesiąc później Konsystorz zaproponował, aby w sierpniu odbyło się spotkanie z przedstawicielami Kurii „w sprawie

⁸² ADM, Pismo Konsystorza do Celiney Kuzia w Ukcie z dnia 12 marca 1981 r., [skan dok., *eku-19810312-Ukta*].

⁸³ ADM, Pismo Kurii Biskupiej do Konsystorza z dnia 26 marca 1981 r., [skan dok., *eku-19810326*].

⁸⁴ ADM, *Protokół wspólnej konferencji Przedstawicieli Konsystorza Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w PRL z przedstawicielami Diecezji Warmińskiej Kościoła Rzymskokatolickiego, w dniu 3 kwietnia 1981 roku w Warszawie*, [skan dok., *eku-19810403*].

⁸⁵ ADM, *Raport Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Piszku do Konsystorza z dnia 6 kwietnia 1981 r.*, [skan dok., *Ukta-19810406*]; Odpis pisma Rzym.-Kat. Parafii w Ruciane-Nida do Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Piszku z dnia 10 kwietnia 1981 r., [skan dok., *Ukta-19810410*].

⁸⁶ ADM, Pismo ks. W. Firli do ks. bpa J. Narzyńskiego z dnia 4 maja 1981 r., [skan dok., *Nawiady-19810504*]; Odpis: *Meldunek Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Mrągowie do Komendy Milicji Obywatelskiej w Pieckach z dnia 4 maja 1981 r.*, [skan dok., *Nawiady-19810504*]; Odpis pisma Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Mrągowie do Prokuratury Wojewódzkiej w Olsztynie z dnia 4 maja 1981 r., [skan dok., *Nawiady-19810504*]; Odpis pisma Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Mrągowie do Urzędu do Spraw Wyznań w Olsztynie z dnia 5 maja 1981 r., [skan dok., *Nawiady-19810505*].

⁸⁷ ADM, Pismo Konsystorza do Kurii Biskupiej z dnia 22 czerwca 1981 r., [skan dok., *eku-19810622*].

⁸⁸ ADM, Odpis pisma Biskupa Warmińskiego do Ks. sen. P. Kubiczka z dnia 12 maja 1981 r., [skan dok., *eku-19810512*].

⁸⁹ ADM, Pismo Kurii Biskupiej do Konsystorza z dnia 15 czerwca 1981 r., [skan dok., *eku-19810615*].

ewentualnej dzierżawy względnie sprzedaży dalszych kościołów⁹⁰. W sierpniu ks. sen. P. Kubiczek powołując się na uchwałę Konsystorza skierował do Kurii Biskupiej w Olsztynie zapytanie, czy jest zainteresowana kupnem kościołów Beżławkach. Do takiego spotkania przedstawiciele Kurii Biskupiej i Konsystorza doszło dopiero w połowie października 1981 r. i było ono także połączone ze wstępną wizytą w Państwowym Biurze Notarialnym w sprawie umowy kupna-sprzedaży kościołów w Starym Mieście, Gawrzyżkach, Nowym Dworze, Spychowie, Targowie, Trelkowie, Baranowie i Okartowie⁹¹.

Jeszcze przed tym spotkaniem doszło w dniu 9 października do bezprawnego zajęcia ewangelickiego kościoła w Szestnie⁹². Ten akt bezprawia odbił się szerszym echem także poza granicami kraju⁹³. Ewangelicy z Szestna i okolicznych miejscowości zostali całkowicie pozbawieni miejsca i możliwości do odprawiania nabożeństw⁹⁴.

Przeciągała się aż do grudnia 1981 r. sprawa podpisania notarialnej kompleksowej umowy kupna-sprzedaży ośmiu kościołów⁹⁵, a Kuria prosiła nie tylko o jej sfinalizowanie do końca roku, ale także o podjęcie rozmów na temat następnych kościołów w Księżym Lasku, Kurkach, Nawiadach, Ukcie, Użrankach, Wejsunach, Węgorzewie⁹⁶. Konsystorz zaś miał problemy ze skompletowaniem dokumentów hipotecznych dotyczących m.in. kościołów w Okartowie, Nowym Dworze i Targowie⁹⁷.

23 grudnia 1981 r. w Warszawie zostały podpisane akty notarialne sprzedaży ewangelickich kościołów w Spychowie i Trelkowie⁹⁸, a 30 grudnia tegoż roku sprzedaży kościołów w Nowym Dworze, Okartowie, Starym Mieście, Targowie⁹⁹. Akt notarialny sprzedaży kościoła w Baranowie został podpisany 15 grudnia 1983 r. w Warszawie, ponieważ jeszcze grudniu 1982 r. ks. W. Pilchowski oświadczył Seniorowi, że

„zwołanie Zgromadzenia Parafialnego w Mikołajkach jest wykluczone. Parafianie absolutnie nic nie chcą słyść na temat sprzedaży kościoła w Baranowie”¹⁰⁰.

Po formalnym załatwieniu kompleksowej sprzedaży ośmiu kościołów 28 stycznia 1982 r. Konsystorz podjął uchwałę:

„Przeprowadzić rozmowy z przedstawicielami Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej Kościoła Rzymsko-Katolickiego w sprawie ewentualnej dzierżawy kościołów w: Księżym Lasku, Kurkach, Ukcie, Użrankach, Nawiadach i Węgorzewie. [...] Zobowiązać Radę Diecezjalną Diecezji Mazurskiej do przedstawienia uzasadnionych propozycji

⁹⁰ ADM, Pismo Konsystorza do Kurii Biskupiej w Olsztynie z dnia 20 lipca 1981 r., [skan dok., *eku-19810720*]; Pismo Konsystorza do ks. sen. P. Kubiczka z dnia 25 lipca 1981 r., [skan dok., *eku-19810725*].

⁹¹ ADM, Pismo Konsystorza do Kurii Biskupiej w Olsztynie z dnia 26 sierpnia 1981 r., [skan dok., *eku-19810826*]; Pismo Kurii Biskupiej do Konsystorza z dnia 19 września 1981 r., [skan dok., *eku-19810919*]; Pismo Konsystorza do Kurii Biskupiej w Olsztynie z dnia 6 października 1981 r., [skan dok., *eku-19811006*].

⁹² ADM, Pismo Diecezji Mazurskiej do Kurii Biskupiej w Olsztynie wyrażające protest z powodu aktu bezprawia zajęcia kościoła ewangelickiego w Szestnie z dnia 12 października 1981 r., [skan dok., *eku-19811012*]; Pismo ks. W. Firli do Prokuratury Wojewódzkiej w Olsztynie z dnia 10 października 1981 r., [skan dok., *Szestno-19811015*].

⁹³ ADM, Pismo ks. W. Firli do Konsystorza z dnia 18 listopada 1981 r., [skan dok., *Szestno-19811118*].

⁹⁴ ADM, Pismo Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Mrągowie do Urzędu Gminy w Mrągowie z dnia 30 listopada 1981 r., [skan dok., *Szestno-19811130*]; Pismo tejże Parafii do Dyrekcji Państwowego Gospodarstwa Rolnego w Szestnie z dnia 11 kwietnia 1983 r., [skan dok., *Szestno-19830411*].

⁹⁵ ADM, Pisma Kurii Biskupiej do Konsystorza z dnia 29 października 1981 r., [skan dok., *eku-19811029*] i z dnia 5 listopada 1981 r., [skan dok., *eku-19811105*].

⁹⁶ ADM, Pismo Kurii Biskupiej do Konsystorza z dnia 8 grudnia 1981 r., [skan dok., *eku-19811208*]; Pismo Kurii Biskupiej do Konsystorza z dnia 17 grudnia 1981 r., [skan dok., *eku-19811217*].

⁹⁷ ADM, Pismo Konsystorza do ks. sen. P. Kubiczka z dnia 22 grudnia 1981 r., [skan dok., *eku-19811222*].

⁹⁸ J. Wojtkowski, *Świątynie ewangelickie przekazane katolikom na Warmii i Mazurach w latach 1972–1992*, Olsztyn 2002, s. 85, 106.

⁹⁹ J. Wojtkowski, *Świątynie ...*, s. 74, 77, 78, 82.

¹⁰⁰ ADM, *Notatka służbowa* ks. sen. P. Kubiczka do Konsystorza z dnia 9 grudnia 1982 r., [skan dok., *Mikołajki-19821209*]. 15 grudnia 1982 r. Konsystorz zobowiązał ks. Pilchowskiego do zwołania zgromadzenia parafialnego celem podjęcia uchwały w sprawie sprzedaży kościoła w Baranowie, por.: Pismo Konsystorza do ks. W. Pilchowskiego z dnia 16 grudnia 1982 r., [skan dok., *Mikołajki-19821216*]. Zwołane na 16 stycznia 1983 r. zgromadzenie parafialne odmówiło podjęcia uchwały akceptującej porozumienie Konsystorza z Kurią Warmińską w sprawie kościoła w Baranowie, por.: *Odpis protokołu ze Zgromadzenia Parafialnego* z dnia 16 stycznia 1983 r., [skan dok., *Mikołajki-19830116*].

w sprawie następujących obiektów: Beżawki, Klon, Opaleniec, Mańki, Nida. Kwestię Szestna rozpatrzyć w czasie późniejszym w zależności od wyników rozmów”¹⁰¹.

Uchwała Konsystorza z marca tegoż roku ponownie wskazała, że „kościół w Szestnie nie jest przedmiotem pertraktacji z przedstawicielami Kurii Warmińskiej w kwestii dzierżawy”; zobowiązywała odpowiednie rady parafialne „do przedstawienia Konsystorzowi konkretnych propozycji dotyczących wysokości czynszów dzierżawnych kościołów w Kurkach, Nawiadach, Użrankach, Księżym Lasku, Ukie i Węgorzewie”¹⁰².

W lipcu Kuria Biskupia Diecezji Warmińskiej w piśmie do Konsystorza informowała:

„Po wymianie pism i rozmowach z Księżmi Proboszczami Parafii Ewangelicko-Augsburskich, które są właścicielami kościołów ewangelickich w Węgorzewie, Użrankach, Ukie, Nawiadach, Księżym Lasku, Wejsunach, Szestnie i Kurkach – Kuria Biskupia przedkłada wzór umowy najmu, z prośbą o zajęcie stanowiska [...] Jednocześnie Kuria Biskupia zleca wycenę kościoła w Ukie, który Zgromadzenie Parafialne postanowiło sprzedać na cele kultu katolickiego. Na pytanie Księdza Seniora Diecezji Mazurskiej, Pawła Kubiczka, Ksiądz Biskup Warmiński zdecydował, że Rzymskokatolicka Parafia [...] może przejąć kościół ewangelicki w Klonie, ale tylko nieodpłatnie, na cele kultu katolickiego, na przykład jako kościół pogrzebowy”¹⁰³.

Konsystorz 29 grudnia ustalił warunki najmu czterech kościołów w Użrankach, Nawiadach, Księżym Lasku i Kurkach, a Biskup Warmiński je zaakceptował¹⁰⁴.

Umowy najmu na okres 10 lat kościołów w Księżym Lasku¹⁰⁵, Kurkach¹⁰⁶, Nawiadach¹⁰⁷ i Użrankach¹⁰⁸ podpisano 24 marca 1983 r. w Warszawie. Stronę ewangelicką reprezentował Konsystorz, a stronę katolicką proboszczowie parafii w Lesinach Wielkich, Gryżlinach, Pieckach i Mikołajkach.

W październiku 1983 r. Kuria, informując Konsystorz o zmianie średniej ceny skupu żyta, zgłosiła

„zainteresowanie najmem kościołów ewangelickich w miejscowościach: 1. Rybno, 2. Sorkwity, 3. Szestno – z zapłatą za użytkowanie bezumowne, 4. Węgorzewo. Jeżeli Prześwietny Konsystorz wyrazi życzenie sprzedaży któregoś z powyższych kościołów, Kuria Biskupia Diecezji Warmińskiej jest gotowa do podjęcia rozmów także i w tej sprawie”¹⁰⁹.

Konsystorz w listopadzie ustosunkowując się do pisma Kurii stwierdził, że „kościół w Rybnie i Sorkwitych służą naszym parafianom i nie ma powodów do ich wydzierżawienia”, a kwestię dzierżawy względnie sprzedaży kościoła w Szestnie uznał za nieaktualną¹¹⁰. Nie podjął także decyzji w sprawie kościoła w Węgorzewie, mimo że rada diecezjalna wniosowała, aby „uszanować uchwałę Zgromadzenia Parafialnego w Giżycku i wyrazić zgodę na dzierżawę kościoła”¹¹¹.

¹⁰¹ ADM, Pismo Konsystorza do Rady Diecezjalnej w Szczytnie z dnia 5 lutego 1982 r., [skan dok., *eku-19820205*].

¹⁰² ADM, Pismo Konsystorza do Rady Diecezjalnej w Szczytnie z dnia 7 kwietnia 1982 r., [skan dok., *eku-19820407*].

¹⁰³ ADM, Pismo Kurii Biskupiej do Konsystorza z dnia 30 lipca 1982 r., [skan dok., *eku-19820730*].

¹⁰⁴ ADM, Pismo Kurii Biskupiej do Konsystorza z dnia 12 stycznia 1983 r., [skan dok., *eku-19830112*]. W tym piśmie podano wysokość czynszu jako równowartość 3,5 ton żyta po państwowej cenie skupu (za kościół w Nawiadach 5,5 ton). Poinformowano również, że „W każdej chwili, gdy Prześwietny Konsystorz zdecyduje się na sprzedaż powyższych kościołów, Diecezja Warmińska zgłasza swoją gotowość do nabycia na wspólnie uzgodnionych warunkach. Proszę także o przychylne załatwienie pozostałych wniosków o dzierżawę lub wykup kościołów w Szestnie, Ukie, Wejsunach i Węgorzewie”.

¹⁰⁵ ADM, Umowa najmu z dnia 24 marca 1983 r., skan dok., *Księży Lasek-19830324*. „Roczny czynsz najmu określa się jako równowartość 2916 kg żyta po średniej cenie skupu, czyli w dniu zawarcia umowy 42.000,- zł”.

¹⁰⁶ ADM, Umowa najmu z dnia 24 marca 1983 r., skan dok., *Kurki-19830324*. „Roczny czynsz najmu określa się jako równowartość 2916 kg żyta po średniej cenie skupu, czyli w dniu zawarcia umowy 42.000,- zł”.

¹⁰⁷ ADM, Umowa najmu z dnia 24 marca 1983 r., skan dok., *Nawiady-19830324*. „Roczny czynsz najmu określa się jako równowartość 4583 kg żyta po średniej cenie skupu, czyli w dniu zawarcia umowy 66.000,- zł”.

¹⁰⁸ ADM, Umowa najmu z dnia 24 marca 1983 r., skan dok., *Uzranki-19830324*. „Roczny czynsz najmu określa się jako równowartość 2916 kg żyta po średniej cenie skupu, czyli w dniu zawarcia umowy 42.000,- zł”.

¹⁰⁹ ADM, Pismo Kurii do Konsystorza z dnia 11 października 1983 r., [skan dok., *eku-19831011*].

¹¹⁰ ADM, Pismo Konsystorza do Rady Diecezjalnej w Szczytnie z dnia 19 listopada 1983 r., [skan dok., *eku-19831119*].

¹¹¹ ADM, Pismo Diecezji Mazurskiej do Konsystorza z dnia 6 listopada 1983 r., [skan dok., *eku-19831106*].

Ewangelicki kościół w Węgorzewie Parafia Ewangelicko-Augsburska w Giżycku wynajęła 1 grudnia 1983 r. Rzymskokatolickiej Parafii w Węgorzewie z przeznaczeniem dla wyznawców obrządku grekokatolickiego na okres trzydziestu lat z rocznym czynszem ustalonym „jako równowartość 5000 kg żyta po średniej cenie skupu w danym roku, czyli w dniu zawarcia umowy 85.500,- zł”. Parafia ewangelicka zastrzegła „sobie wyłączne użytkowanie i remont kaplicy ewangelickiej w podziemiu [tego kościoła] wraz z dojściem, korytarzem, pokojem i toaletą, oraz [...] użytkowanie dzwonów z prawem dojścia na wieżę”¹¹². Konsystorz zarzucił radzie parafialnej w Giżycku samowolne działanie i nie uznał tej podpisanej umowy, ponieważ nie zabezpieczała „interesów kościoła i parafii”¹¹³. Ta zaś w piśmie do Konsystorza stwierdziła, że „podjęta po kilkuletnich, dogłębnych rozważaniach decyzję” nie uważa „za podjętą pochopnie i bez rozeznania”¹¹⁴. Ewangelicki kościół w Węgorzewie użytkowali więc wyznawcy obrządku grekokatolickiego z wyjątkiem pomieszczeń, które ewangelicy zastrzegli sobie do własnego wyłącznego użytku. W 1993 r. parafia ewangelicka w Giżycku wystosowała pismo do Rzymskokatolickiej Parafii p.w. św. Piotra i Pawła w Węgorzewie:

„W dniu 1 grudnia 1983 roku została zawarta umowa najmu naszego kościoła w Węgorzewie, przez Waszą Parafię. Wkrótce minie więc 10 lat od zawarcia umowy. W ciągu tego czasu, cena zboża będąca wyznacznikiem wysokości czynszu, uległa znacznej dewaluacji. W związku z tym uważamy za konieczne wniesienie korekty do zawartej przez nas umowy, w § 2 dotyczącym wysokości czynszu”¹¹⁵.

Podczas spotkania przedstawiciele Kościoła rzymskokatolickiego w siedzibie Konsystorza w Warszawie:

„Ks. bp J. Wojtkowski przedstawiając delegację Kościoła Katolickiego, nadmienił, iż jest wśród niej obecny przedstawiciel Ojców Bazylianów, którzy dzierżawią kościół w Węgorzewie. W czasie dyskusji stwierdzono, że strona grecko-katolicka reprezentowana przez Ojców Bazylianów nie jest zainteresowana kupnem kościoła w Węgorzewie. Chodzi natomiast o zmianę treści umowy, którą należy uaktualnić, wpisując jako najemcę Kościół Greko-Katolicki”¹¹⁶.

Dopiero w 1995 r. Parafia Ewangelicko-Augsburska w Giżycku zawarła z Parafią Bizantyjsko-Ukraińską w Węgorzewie nową umowę najmu dotyczącą ewangelickiego kościoła w Węgorzewie¹¹⁷. Umowa miała obowiązywać przez 30 lat, ale już 4 czerwca 1998 r. ewangelicki kościół w Węgorzewie został sprzedany dzierżawcy, to jest Parafii Obrządku Bizantyjsko-Ukraińskiego. Ewangelicy zachowali jako swoją własność kaplicę z dodatkowym pomieszczeniem w części podziemnej tego kościoła¹¹⁸.

Nieco inną taktykę w sprawie zajętego bezprawnie kościoła w Ukcie wybrała Rada parafialna Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Piszcu, która w maju 1982 r. poinformowała Konsystorz, że

„nie wyraża zgody na dzierżawę kościoła w Ukcie, a jedynie na jego sprzedaż. Rada Parafialna nie widzi możliwości odzyskania kościoła, wobec czego proponuje sprzedaż za umowną cenę 8 milionów złotych”¹¹⁹.

W kolejnym piśmie do Konsystorza ks. K. Rej przypomniał stanowisko rady parafialnej i prosił, aby pieniądze ze sprzedaży kościoła w całości wpłynęły na konto parafii piskiej¹²⁰. Konsystorz w październiku 1983 r. zobowiązał ks. sen. P. Kubiczka do dostarczenia do Konsystorza „uchwały zgromadzenia parafialnego w Piszcu w kwestii sprzedaży kościoła w Ukcie”¹²¹. Kuria Biskupia Diecezji Warmińskiej w maju 1984 r.

¹¹² ADM, Umowa najmu z dnia 1 grudnia 1983 r., [skan dok., *Węgorzewo-19831201*].

¹¹³ ADM, Pismo Konsystorza do Rady Parafialnej w Giżycku z dnia 19 grudnia 1983 r., [skan dok., *Węgorzewo-19831219*].

¹¹⁴ ADM, Pismo Parafii EA w Giżycku do Konsystorza z dnia 29 stycznia 1984 r., [skan dok., *Węgorzewo-19840129*].

¹¹⁵ ADM, Pismo Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Giżycku do Parafii Rzymskokatolickiej p.w. św. Piotra i Pawła w Węgorzewie z dnia 13 czerwca 1993 r.

¹¹⁶ ADM, *Sprawozdanie ze spotkania w sprawie sprzedaży w Warszawie z dnia 25 października 1993 r.*

¹¹⁷ ADM, Pismo Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Giżycku do ks. bpa R. Bażanowskiego z dnia 13 maja 1995 r.

¹¹⁸ ADM, *Akt notarialny umowy: wyodrębnienia lokalu i sprzedaży z dnia 4 czerwca 1998 r. Wypis Repertorium A Nr 2765/1998.*

¹¹⁹ ADM, Pismo Parafii EA do Konsystorza z dnia 8 maja 1982 r., [skan dok., *Ukta-19800508*].

¹²⁰ ADM, Pismo Parafii EA w Piszcu do Konsystorza z dnia 19 grudnia 1982 r., [skan dok., *Ukta-19821219*].

¹²¹ ADM, Pismo Konsystorza do ks. sen. P. Kubiczka w Szczytnie z dnia 21 października 1983 r., [skan dok., *Ukta-19831021*].

przekazała na konto Konsystorza całą uzgodnioną kwotę piętnastu milionów złotych za ten kościół i zaproponowała spotkanie w Państwowym Biurze Notarialnym celem złożenia potrzebnych do aktu notarialnego dokumentów¹²². Parafia w Pieszku nie przekazała do Konsystorza dokumentów potrzebnych do sprzedaży kościoła w Uście¹²³. We wrześniu ks. K. Rej tłumaczył się, że w piśmie Konsystorza nie było wzmianki o konieczności przesłania tych dokumentów do Konsystorza. Zebrane dokumenty potrzebne do sprzedaży kościoła „od dawna” znajdowały się w parafii¹²⁴. Konsystorz polecił ks. K. Rejowi, aby uzgodnił z Kurią termin wstępnej wizyty w Państwowym Biurze Notarialnym w Warszawie, podczas której przedstawi zebrane dokumenty i ustali wspólnie ostateczny termin podpisania aktu¹²⁵. Ostatecznie akt notarialny sprzedaży kościoła w Uście sporządzony został 8 listopada 1984 r. w Warszawie¹²⁶.

Podczas narady przedstawiciele Konsystorza i Kurii Warmińskiej w dniu 21 listopada 1984 r. w Warszawie omawiano między innymi wysuniętą ponownie w maju prośbę o możliwość korzystania z kościoła w Sorkwicach oraz zamiany obiektów sakralnych w Rybnie¹²⁷. Przedstawiciel Konsystorza, ks. Ryszard Janik, stwierdził, że w Sorkwicach

„kościół nasz pragnie zachować do wyłącznego swego użytkowania i nie widzi w tym czasie możliwości współużytkowania. [...] Sprawa Szestnia jest trudna. Decyzję nie łatwo podjąć władzom naszego Kościoła. Niezapomniana jest sprawa zajęcia kościoła”¹²⁸.

Bp J. Wojtkowski ponowił prośbę o odsprzedaż lub najem kościoła w Szestnie i wskazał na możliwość współużytkowania.

„Ponawia prośbę o udostępnienie kościoła i salki w Sorkwicach na 2 godz. na niedzielne msze i 8 godz. w tygodniu na lekcje religii. Ponawia sprawę kościoła w Wejsunach na podobnych zasadach jak w Sorkwicach. Występuje z propozycją Kurii co do współużytkowania kościoła w Giżycku na 2–4 godz. w niedzielę i święta do czasu wybudowania nowego kościoła. Podobną propozycję wysuwa co do kościoła w Mrągowie”¹²⁹.

W styczniu następnego roku Konsystorz ustosunkowując się do wysuniętych przez bpa J. Wojtkowskiego próśb stwierdził, że nie wyraża zgody na współużytkowanie kościołów w Sorkwicach, Wejsunach, Giżycku i Mrągowie, a gotowość w sprawie zamiany w Rybnie, natomiast w późniejszym terminie zajmie stanowisko odnośnie kościoła w Szestnie¹³⁰. Konsystorz w grudniu 1985 r. poinformował, że rada parafialna w Mrągowie wyraża zgodę na dzierżawę kościoła w Szestnie, natomiast rada parafialna w Sorkwicach jest przeciwna zamianie ewangelickiego kościoła w Rybnie na kaplicę używaną przez katolików¹³¹. Ponadto w 1985 r. ks. sen. P. Kubiczek skierował do rzymskokatolickiego księdza dziekana w Szczytnie pytanie o zainteresowanie nabyciem kościołów ewangelickich w Klonie i Opaleńcu, a ks. R. Bażanowski z Kętrzyna – nieodpłatnym przejęciem na własność kościołów w Bezlawkach i w Kobyłkach¹³².

W grudniu tegoż roku Administrator Apostolski Diecezji Warmińskiej, biskup Edmund Piszcz, w piśmie do biskupa J. Narzyńskiego zgłosił szczerą chęć uregulowania wszystkich spraw, a w szczególności zamiany

¹²² ADM, Pismo Kurii Biskupiej do Konsystorza z dnia 9 maja 1984 r., [skan dok., *eku-19840509*].

¹²³ ADM, Pismo Konsystorza do ks. K. Reja w Pieszku z dnia 30 maja 1984 r., [skan dok., *Ukta-19840530*]. W załączonej kopii pisma Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej do Konsystorza z dnia 26 maja 1984 r. były dokładnie wskazane potrzebne dokumenty ze strony parafii w Pieszku, [skan dok., *eku-19840526*].

¹²⁴ ADM, Pismo Parafii EA w Pieszku do Konsystorza z dnia 25 września 1984 r., [skan dok., *Ukta-19840925*].

¹²⁵ ADM, Pismo Konsystorza do ks. K. Reja z dnia 3 października 1984 r., [skan dok., *Ukta-19841003*].

¹²⁶ ADM, *Akt notarialny. Umowa sprzedaży* z dnia 8 listopada 1984 r., [skan dok., *Ukta-19841108*].

¹²⁷ ADM, Pismo Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej do Konsystorza z dnia 9 maja 1984 r., [skan dok., *eku-19840509*].

¹²⁸ ADM, *Notatka sprawozdawcza z narady w sprawach kościołów mazurskich 21 listopada 1984 r. przedstawiciele Konsystorza i Kurii Warmińskiej*, [skan dok., *eku-19841121*].

¹²⁹ Tamże.

¹³⁰ ADM, Pismo Konsystorza do Kurii Biskupiej w Olsztynie z dnia 28 stycznia 1985 r., [skan dok., *eku-19850128*].

¹³¹ ADM, Pismo Diecezji Mazurskiej do Konsystorza z dnia 6 grudnia 1985 r., [skan dok., *eku-19851206*].

¹³² ADM, Pismo Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej do Bronisława Długosza, Architekta Diecezjalnego w Olsztynie z dnia 23 maja 1985 r., [skan dok., *eku-19850523*]; Pismo ks. R. Bażanowskiego do Kurii Biskupiej w Olsztynie z dnia 15 maja 1985 r., [skan dok., *Bezlawki-19850515*].

kościół ewangelickiego na kaplicę katolicką w Rybnie za odpowiednią dopłatą, umowy użytkowania kościoła ewangelickiego w Szestnie z zapewnieniem odpowiedniego czasu i miejsca na nabożeństwa ewangelickie, nieodpłatnego przejęcia zabytkowego kościoła w Beżławkach oraz umowy dotyczącej korzystania z ewangelickiego kościoła w Sorkwitech¹³³. W lutym 1986 r. na posiedzeniu Prezydium Konsystorza i Rady Diecezjalnej Diecezji Mazurskiej ustalono, żeby kościół w Beżławkach nieodpłatnie przekazać Kurii Warmińskiej, ale nie wyraził zgody na zawarcie umowy w sprawie korzystania przez Kościół katolicki z ewangelickiego kościoła w Sorkwitech¹³⁴. Konsystorz informując Kurie Warmińską o uchwale w sprawie nieodpłatnego przekazania kościoła w Beżławkach zapytał „jaką dopłatę proponuje Kuria Biskupia za ewentualną zamianę kościołów w Rybnie; jaką wysokość czynszu proponuje [...] za użytkowanie kościoła ewangelickiego w Szestnie”¹³⁵.

Konsystorz 6 czerwca 1986 r. zatwierdził projekt umowy przygotowanej przez Kurie Warmińską, a ostatecznie uzgodnionej tego samego dnia podczas rozmów przedstawicieli Kurii Warmińskiej i Konsystorza¹³⁶ w sprawie dzierżawy kościoła i cmentarza w Szestnie¹³⁷. Umowa została podpisana w czerwcu z czynszem rocznym o równowartości 20 ton żyta, z czego połowa była przekazywana na konto Konsystorza, a druga połowa na remonty prowadzone przez parafię katolicką¹³⁸. W umowie nie znalazła się wzmianka o możliwości korzystania na nabożeństwa z kościoła przez ewangelików. W 1993 r. było w Szestnie 36 ewangelików i nie było tam na miejscu żadnego pomieszczenia, w którym mogliby się gromadzić na nabożeństwa¹³⁹.

Nieużytkowany i zniszczony kościół w Beżławkach 18 grudnia 1986 r. został nieodpłatnie przekazany katolikom¹⁴⁰.

W sprawie zamiany obiektów sakralnych w Rybnie ewangelickie zgromadzenie zborowe, które miało miejsce dnia 6 kwietnia 1986 r. w Rybnie, jednogłośnie nie wyraziło zgody na zamianę ewangelickiego kościoła na katolicką kaplicę¹⁴¹.

Biskup Warmiński, Edmund Piszcz, w lutym 1989 r. w liście do ks. biskupa J. Narzyńskiego ponownie zwrócił się z prośbą o udostępnienie ewangelickiego kościoła i salki katechetycznej w Sorkwitech dla wiernych wyznania rzymskokatolickiego¹⁴². Biskup Narzyński scedował zajęcie stanowiska radzie diecezjalnej i radzie parafialnej w Sorkwitech¹⁴³. W październiku Konsystorz Biskupowi Warmińskiemu odpowiedział, że jeszcze raz zebrał opinię ewangelickich parafian i rady diecezjalnej.

„Udostępniając w pełnej treści powyższe dwa dokumenty¹⁴⁴ Jego Ekscelencji jest naszą intencją, aby Prześwietna Kuria Warmińska wczuła się w rozżalenie naszej społeczności na tamtym terenie i zaniechała swych starań.

¹³³ ADM, Pismo Diecezji Warmińskiej do ks. bpa J. Narzyńskiego z dnia 24 grudnia 1985 r., [skan dok., *eku-19851224*].

¹³⁴ ADM, Protokół z posiedzenia Prezydium Konsystorza i Rady Diecezjalnej Diecezji Mazurskiej z dnia 26 lutego 1986 r., [skan dok., *eku-19860226*].

¹³⁵ ADM, Pismo Konsystorza do Administratora Apostolskiego Diecezji Warmińskiej w Olsztynie z dnia 4 marca 1986 r., [skan dok., *eku-19860304*].

¹³⁶ ADM, *Protokół z rozmów przedstawicieli Kurii Warmińskiej i Konsystorza z dn. 6 czerwca 1986 r.*, [skan dok., *eku-19860606-a*].

¹³⁷ ADM, Pismo Konsystorza do bpa E. Piszcz w Olsztynie z dnia 6 czerwca 1986 r., [skan dok., *eku-19860606*].

¹³⁸ ADM, Pismo Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej z dnia 19 września 1986 r. w sprawie wysokości należnego czynszu, [skan dok., *eku-19860919*].

¹³⁹ ADM, *Sprawozdanie z wizytacji kościelnej z dnia 17 stycznia 1993 r.*

¹⁴⁰ ADM, Akt notarialny. Umowa darowizny z dnia 18 grudnia 1986 r., [skan dok., *Beżławki-19861218*].

¹⁴¹ ADM, Odpis protokołu ze zgromadzenia w Rybnie z dnia 6 kwietnia 1986 r., [skan dok., *Rybno-19860406*]; Pismo Parafii EA w Sorkwitech do Konsystorza z dnia 6 kwietnia 1986 r., [skan dok., *Rybno-19860406-*]; Pismo ks. kons. J. Otello do ks. bpa J. Narzyńskiego z dnia 9 kwietnia 1986 r., [skan dok., *Rybno-19860409*].

¹⁴² ADM, Pismo Biskupa Warmińskiego do Biskupa J. Narzyńskiego z dnia 16 lutego 1989 r., [skan dok., *eku-19890216*].

¹⁴³ ADM, Pismo Biskupa J. Narzyńskiego do Rady Diecezjalnej w Szczytnie i do Rady Parafialnej w Sorkwitech z dnia 28 lutego 1989 r., [skan dok., *eku-19890228*].

¹⁴⁴ ADM, Pismo Parafii EA w Sorkwitech, *Odpowiedź Rady Parafialnej Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Sorkwitech ...* z dnia 2 kwietnia 1989 r., [skan dok., *Sorkwity-19890402*]; Pismo Diecezji Mazurskiej do Ks. Bpa J. Narzyńskiego z dnia 10 kwietnia 1989 r., [skan dok., *Sorkwity-19890410*].

Konsystorz będzie natomiast bardzo zadowolony, kiedy Kościół Rzymskokatolicki rozpocznie budowę swej świątyni na terenie Sorkwit¹⁴⁵.

Kilkanaście lat później, wiosną 2009 r. proboszcz ewangelickiej parafii w Sorkwitach, ks. K. Mutschmann, podczas konferencji duchownych poinformował o ponownej propozycji Kurii Warmińskiej w sprawie zamiany obiektów sakralnych w Rybnie lub sprzedaży tamtejszego ewangelickiego kościoła katolikom¹⁴⁶. W listopadzie 2009 r. Konsystorz KEA wyraził zgodę na sprzedaż tego kościoła za wynegocjowaną cenę 131 tysięcy zł¹⁴⁷. Kościół został przekazany katolikom w pierwszą niedzielę adwentu¹⁴⁸. Akt notarialny podpisano 26 marca 2010 r. Parafia katolicka w Rybnie zapewniła, że w tym kościele ewangelicy mogą odprawiać swoje nabożeństwa. W 2015 r. w ewangelickich nabożeństwach w byłym ewangelickim kościele w Rybnie uczestniczyło średnio 8 wiernych¹⁴⁹.

W marcu 1993 r., najpierw w Szczytnie, a później w Olsztynie miały miejsce dwa spotkania z przedstawicielami Kościoła rzymskokatolickiego w sprawie dzierżawionych mazurskich kościołów¹⁵⁰. Zgromadzenia parafii ewangelickich w Mrągowie i Nidzicy, zgodnie z sugestiami Konsystorza, wyraziły zgodę na sprzedaż kościołów w Nawiadach, Uźrankach i Kurkach¹⁵¹. Zgromadzenie parafialne w Szczytnie pierwotnie nie wyraziło zgody na sprzedaż kościoła w Księżym Lasku. Podczas spotkania z przedstawicielami Kościoła rzymskokatolickiego w Warszawie w dniu 25 października 1993 r. zostało zawarte porozumienie w sprawie warunków sprzedaży kościołów w Kurkach, Nawiadach i Uźrankach¹⁵². Na sprzedaż kościoła w Księżym Lasku wyraziło zgodę kolejne zgromadzenie parafialne w Szczytnie¹⁵³, a wstępną umowę w sprawie warunków tej transakcji strony podpisały 9 kwietnia 1994 r. w Szczytnie¹⁵⁴.

Akt notarialny sprzedaży kościoła w Księżym Lasku dla parafii rzymskokatolickiej w Lesinach Wielkich sporządzony został 5 sierpnia 1994 r. w Olsztynie. Kościół został sprzedany za 520 milionów zł, równowarte 23 213 USD, spłacany przez 25 lat po równowartości 928,5 USD rocznie¹⁵⁵.

Kościół w Kurkach parafia w Nidzicy sprzedała 6 lipca 1994 r. za 550 milionów zł, równowarte 27 000 USD, spłacany przez 25 lat¹⁵⁶.

25 sierpnia tegoż roku został sporządzony akt sprzedaży kościoła w Nawiadach za 500 milionów zł, równowarte 24 560 USD, spłacany przez 25 lat¹⁵⁷.

Kościół w Uźrankach został sprzedany 7 grudnia 1994 r. za 725 milionów zł, równowarte 35 600 USD, spłacany przez 30 lat¹⁵⁸.

W marcu oraz w maju 1996 r. w Mrągowie odbyły się spotkania z przedstawicielami Kurii Warmińskiej w sprawie dzierżawionego kościoła w Szestnie. Ustalono, że kościół zostanie sprzedany¹⁵⁹. 26 lipca 1996 r. został sporządzony akt notarialny sprzedaży ewangelickiego kościoła wraz z dwoma działkami o łącznej

¹⁴⁵ ADM, Pismo Konsystorza do Biskupa Warmińskiego z dnia 18 października 1989 r., [skan dok.: eku-19891018].

¹⁴⁶ ADM, *Protokół z konferencji księży z dnia 27 kwietnia 2009 r.*

¹⁴⁷ ADM, *Pismo Konsystorza do Rady Parafialnej w Sorkwitach z dnia 23 listopada 2009 r.*

¹⁴⁸ ADM, *Sprawozdanie biskupa diecezjalnego na 4 sesji IV Synodu DM z dnia 27 lutego 2010 r.*

¹⁴⁹ ADM, *Sprawozdanie z wizytacji kościelnej z dnia 11 grudnia 2016 r. w Sorkwitach.*

¹⁵⁰ ADM, *Notatka ze spotkania w Olsztynie z dnia 18 marca 1993 r.*

¹⁵¹ ADM, *Protokół z posiedzenia rady diecezjalnej z dnia 1 maja 1993 r.; Protokół ze zgromadzenia parafialnego w Nidzicy z dnia 27 czerwca 1993 r.*

¹⁵² ADM, *Sprawozdanie ze spotkania w sprawie sprzedaży w Warszawie z dnia 25 października 1993 r.*

¹⁵³ ADM, *Protokół z posiedzenia rady diecezjalnej z dnia 13 grudnia 1993 r.*

¹⁵⁴ ADM, *Umowa sprzedaży-kupna z dnia 9 kwietnia 1994 r.*, [skan dok., eku-19940409-KsiezyLasek].

¹⁵⁵ ADM, *Akt notarialny z dnia 5 sierpnia 1994 r.*

¹⁵⁶ ADM, *Akt notarialny z dnia 6 lipca 1994 r.*

¹⁵⁷ ADM, *Wyciąg aktu Repertorium „A” Nr 3375/94 z dnia 25 sierpnia 1994 r.*

¹⁵⁸ ADM, *Wypis aktu Repertorium „A” nr 9078/1994 z dnia 7 grudnia 1994 r.*

¹⁵⁹ ADM, *Notatka ze spotkania z dnia 26 marca 1996 r.; Notatka ze spotkania z dnia 7 maja 1996 r.*

powierzchni 1,35 ha w Szestnie (bezprawnie zajętego przez katolików w 1981 r.) parafii rzymskokatolickiej w Szestnie za 350 tys. zł, spłacany przez 30 lat¹⁶⁰.

Należy jeszcze omówić historię innych kościołów, które na podstawie ustawy w 1971 r. stały się własnością parafii ewangelickich.

Parafia ewangelicka w Kętrzynie otrzymała prawo własności do kościoła w Górowie Ławeckim, mimo że już dwóch lat nie odbywały się w nim nabożeństwa i był on mocno zdewastowany¹⁶¹. Parafia ta w 1972 roku prosiła Konsystorz o

„przyjęcie kościoła Stacji Kaznodziejskiej w Górowie Ławeckim do Funduszu Mienia Kościelnego. Kościół w Górowie jest duży (za duży na nasze potrzeby) i ogromnie zdewastowany, nie można tam odprawiać nabożeństw. Już od 3 lat tam nie odbywają się nabożeństwa. Wierni z Górowa i okolicy przyjeżdżają na nabożeństwa do Bartoszczyca lub do Olsztyna”¹⁶².

Z końcem 1972 roku zlikwidowano stację kaznodziejską w Górowie Ławeckim¹⁶³. W maju 1973 roku przedstawiciel Konsystorza przybył na teren parafii kętrzyńskiej „w sprawie przejęcia kościoła w Górowie Ławeckim na Fundusz Mienia Kościelnego”¹⁶⁴.

Prokurator Powiatowy skierował w 1975 roku pismo do Konsystorza KEA „o dewastowaniu i rozkradaniu mienia znajdującego się w nieczynnym kościele na terenie Górowa Ławeckiego”¹⁶⁵. W marcu ks. sen. P. Kubiczek wyjaśnił dla Konsystorza:

„Kościół w Górowie Ławeckim został przekazany na własność Parafii Ewang.-Augsb. w Kętrzynie. W czasie przekazania kościoła, kościół był już prawie nieużywany. Parafia w Kętrzynie zrobiłaby lepiej nie przejmując kościoła. Ówczesna polityka kościelna była za przejmowaniem. Jak było do przewidzenia, rozpoczęły się poważne kłopoty. Aczkolwiek główne wejście zostało zabite, do kościoła wchodziło, był dewastowany. Parafia w Kętrzynie była bezsilna. Postanowiono kościół przekazać na Fundusz Mienia, co się też stało. Na początku 1975 roku rozpoczęła się wielka batalia w związku z kościołem. Do akcji wszedł nawet Prokurator z Bartoszczyca”¹⁶⁶.

Konsystorz jako zarządzający nieruchomością kościelną zaproponował władzom miejskim w Górowie przejęcie kościoła. Dwa lata później Naczelnik Miasta i Gminy w Górowie Ł. wystosował pismo do Konsystorza:

„Sprawa: przejęcia Kościoła zabytkowego w Górowie Ławeckim. W nawiązaniu do pisma Konsystorza nr 1801/75 z dnia 1 kwietnia 1975 r. zwracam się z prośbą o wydelegowanie przedstawiciela uprawnionego do przekazania formalno-prawnego obiektu Kościoła w Górowie Ławeckim na własność Skarbu Państwa /obiekt ten zamierzam przeznaczyć na cele oświatowo-kulturalne/. Z uwagi na postępujący stan dewastacji konieczne jest pilne podjęcie prac remontowo-adaptacyjnych.” Zaproponował nawet termin¹⁶⁷.

Konsystorz KEA informował w maju ks. sen. P. Kubiczka, że:

¹⁶⁰ ADM, *Wypis aktu Repertorium „A” Nr 5081/1996 z dnia 26 lipca 1996 r.*

¹⁶¹ Archiwum Kościoła EA, Pismo PEA w Kętrzynie do Konsystorza z dnia 8 lipca 1971 r.

¹⁶² ADM, Pismo Parafii EA w Kętrzynie do Konsystorza z dnia 12 października 1972 r., [skan dok., *Górowo Ł-19721012*].

¹⁶³ ADM, Pismo Konsystorza do Rady Diecezjalnej w Szczytnie z dnia 28 grudnia 1972 r., [skan dok., *Górowo Ł-19721228*].

¹⁶⁴ ADM, Pismo Diecezji Mazurskiej do ks. P. Bakalarza w Kętrzynie z dnia 15 maja 1973 r., [skan dok., *Górowo Ł-19730515*].
Przekazanie nieruchomości na fundusz mienia kościelnego oznaczało rezygnację parafii z prawa i obowiązku zarządzania nieruchomością na rzecz Konsystorza.

¹⁶⁵ ADM, Kopia pisma Prokuratora Powiatowego z Bartoszczyca do Konsystorza z dnia 28 stycznia 1975 r., [skan dok., *Górowo Ł-19750128*].

¹⁶⁶ ADM, Pismo Diecezji Mazurskiej do Konsystorza z dnia 3 marca 1975 r., [skan dok., *Górowo Ł-19770303*].

¹⁶⁷ ADM, Kopia pisma Naczelnika Miasta i Gminy w Górowie Ławeckim do Konsystorza z dnia 8 marca 1977 r., [skan dok., *Górowo Ł-19770308*].

„Formalnie kościół należy do Parafii w Kętrzynie i tylko w/w Parafia może uchwalić przekazanie nieodpłatne budynku kościelnego Skarbowi Państwa”¹⁶⁸.

Rada parafialna w Kętrzynie 14 czerwca 1977 roku podjęła uchwałę o przekazaniu na rzecz Skarbu Państwa kościoła w Górowie Ił.¹⁶⁹, a Konsystorz 23 czerwca wyraził na to zgodę¹⁷⁰. Aktem notarialnym 30 września 1977 r. nastąpiło zrzeczenie się własności nieruchomości zabudowanej kościołem w Górowie Ił. na rzecz Skarbu Państwa. 9 grudnia 1981 r. Naczelnik Miasta przekazał świątynię wspólnocie greckokatolickiej. 6 czerwca 1982 r. odprawiono w tym kościele pierwszą greckokatolicką Liturgię Św. i nadano mu nowego patrona „Podwyższenia Krzyża Świętego”. W tej cerkwi greckokatolickiej od 1984 r. znajduje się ikonostas wykonany przez Jerzego Nowosielskiego.

Dokumenty w archiwum Diecezji Mazurskiej odzwierciedlają także historię ewangelickiego kościoła w Jerutkach. Ks. H. Szreder w styczniu 1973 roku napisał do Konsystorza:

„W myśl uchwały Rady Parafialnej z dnia 17.XII.1972 r. postanawia przekazać na fundusz kościelny obiekt w Jerutkach t.j. kościół zabytkowy oraz plebanię z terenem pod zabudowaniem o powierzchni 1,[ha]49 arów na fundusz mienia kościelnego. Powyższym obiektem zainteresowany jest Kościół rzymskokatolicki w Świątynie. Obiekt ten obecnie jest użytkowany przez obóz młodzieży ewangelickiej. Jako stacja kaznodziejska przestała istnieć od roku 1970 z powodu wyjazdu parafian za granicę”¹⁷¹.

Senior Paweł Kubiczek opiniując pismo ks. Szredera napisał, że rada diecezjalna

„przychyla się do propozycji przekazania majątku /kościół, plebania, ziemia/ w Jerutkach na rzecz Funduszu Mienia Kościelnego wyrażając jednocześnie zgodę na likwidację stacji kaznodziejskiej”¹⁷².

Jerutki jako stację kaznodziejską parafii w Rozogach zlikwidowano z dniem 1 marca 1973 roku¹⁷³.

Wojewódzki Konserwator Zabytków, Lucjan Czubieli, w sierpniu 1974 roku skierował do Diecezji Mazurskiej pismo, w którym napisał:

„W związku z koniecznością zabezpieczenia zabytkowego wystroju wnętrza nieużytkowanego obecnie i pozostającego w bardzo złym stanie technicznym, kościoła ewangelickiego w Jerutkach, [...] Wojewódzki Konserwator Zabytków w Olsztynie, [...] przekazuje jego wyposażenie na rzecz tworzącego się Muzeum Reformacji Polskiej w Mikołajkach. Z uwagi na to, że wystrój wnętrza kościoła tworzy cenny zespół tak pod względem artystycznym jak i historycznym, należałoby dążyć do utrzymania go w całości. W związku z tym prosimy o rozważenie możliwości przeniesienia go do jednego z użytkowanych /a nieposiadających wyposażenia/ kościołów ewangelickich np. w Mrągowie, gdzie udostępniony by mógł być i użytkowany jako depozyt Muzeum”¹⁷⁴.

Muzeum Mazurskie w Olsztynie wzięło w depozyt z tego kościoła krucyfiks, anioły ołtarzowe oraz inne przedmioty¹⁷⁵. Na kolejny wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie z 13 maja 1975 r. Konsystorz wyraził wstępnie zgodę na przeniesienie budynku zabytkowego kościoła w Jerutkach do

¹⁶⁸ ADM, Pismo Konsystorza do ks. sen. P. Kubiczka z dnia 27 maja 1977 r., [skan dok., *Górowo Ił-19770527*].

¹⁶⁹ ADM, Pismo Parafii EA w Kętrzynie do Konsystorza z dnia 14 czerwca 1977 r., [skan dok., *Górowo Ił-19770614*].

¹⁷⁰ ADM, Pismo Konsystorza do Rady Parafialnej w Kętrzynie z dnia 28 czerwca 1977 r., [skan dok., *Górowo Ił-19770628*].

¹⁷¹ ADM, Pismo Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Rozogach do Konsystorza z dnia 14 stycznia 1973 r., [skan dok., *Jerutki-19730114*].

¹⁷² ADM, *Opinia Rady Diecezjalnej z dnia 19.01.1973 r.*, [skan dok., *Jerutki-19730114*].

¹⁷³ ADM, Pismo Wydziału dopraw Wyznań w Olsztynie do Konsystorza Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Warszawie z dnia 7 lutego 1973 r., [skan dok.: *Jerutki-19730207*]; Pismo Konsystorza do Rady Diecezjalnej w Szczytnie z dnia 1 marca 1973 r., [skan dok., *Jerutki-19730301*].

¹⁷⁴ APO, PWRN, WdsW, sygn. 444/4/36, s. 5; ADM, Pismo Wydziału Kultury i Sztuki, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z Olsztyna do Diecezji Mazurskiej w Szczytnie z dnia 14 sierpnia 1974 r.; [skan dok., *Jerutki-19740814*].

¹⁷⁵ ADM, *Protokół przyjęcia z dnia 26 sierpnia 1974 r.*, [skan dok., *Jerutki-19740826*].

skansenu Muzeum Budownictwa Ludowego w Olsztynku¹⁷⁶. W czerwcu 1976 r. Konsystorz podjął kolejną uchwałę:

„Przekazać nieodpłatnie kościół w Jerutkach dla Muzeum Mazurskiego /skansen w Olsztynku/ pod warunkiem, że Muzeum dokona przeniesienia własnym kosztem i staraniem, a po przeniesieniu kościoła teren uporządkuje”¹⁷⁷.

Muzeum Budownictwa Ludowego w Olsztynku ostatecznie kościoła z Jerutek nie przejęło i nie przeniosło. 21 września 1979 roku natomiast ks. sen. Paweł Kubiczek aktem notarialnym na podstawie uchwały Konsystorza z 28 czerwca 1979 roku darował Skarbowi Państwa kościół i plebanię wraz z 1,49 ha gruntu¹⁷⁸. Kościół w Jerutkach w następnych latach przejęli katolicy. W 1984 roku Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie zwróciło się do rady diecezjalnej w Szczytnie z prośbą o wyrażenie zgody na przekazanie wziętych w 1974 roku w depozyt przedmiotów z kościoła w Jerutkach do dyspozycji Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej¹⁷⁹.

Już wcześniej wspomniany był kościół w Mańkach. Otóż od kwietnia 1970 r. na skutek reorganizacji w Diecezji Mazurskiej Mańki przeszły jako stacja kaznodziejska do parafii w Ostródzie. We wrześniu 1974 r. Konsystorz podjął uchwałę o zlikwidowaniu stacji kaznodziejskiej w Mańkach. W lipcu 1978 r. Biskup Warmiński pisał do Konsystorza:

„Kościół wymaga pilnie konserwacji. Ponieważ kościół w Mańkach leży w odległości kilkunastu kilometrów od najbliższych kościołów katolickich, a otoczony jest ludnością obecnie niemal wyłącznie katolicką, Kuria Biskupia jest zainteresowana wykorzystaniem kościoła w Mańkach dla duszpasterstwa rzymskokatolickiego. [...] Możliwe natomiast byłoby wydzierżawienie kościoła w Mańkach”¹⁸⁰.

W 1979 roku Konsystorz wyraził zgodę na sprzedaż kościoła w Mańkach Diecezji Warmińskiej Kościoła Rzymskokatolickiego¹⁸¹. Katolicy kościoła nie kupili, mimo że o niego się wcześniej ubiegali. Kościół niszczał, a władze państwowe naciskały na parafię w Ostródzie na „dokonanie remontu zabezpieczającego wieży i kościoła”¹⁸². W 1983 roku Konsystorz zobowiązał seniora Diecezji Mazurskiej do przeprowadzenia rozmowy z Konserwatorem Zabytków Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie w sprawie wspólnego zabezpieczenia budynku kościelnego w Mańkach¹⁸³. Senior ks. P. Kubiczek poinformował Konsystorz o wynikach rozmowy: „Uzgodniono, że właściciel zrezygnuje z obiektu w Mańkach, co umożliwi Konserwatorowi przejęcie kościoła”¹⁸⁴. Konsystorz uchwalił: „Przekazać na Skarb Państwa budynek kościelny stacji kaznodziejskiej w Mańkach, która zakończyła swoją działalność”¹⁸⁵. Władze państwowe udostępniły kościół wyznawcom prawosławia, a w 1991 roku kościół został przejęty przez katolików.

Ewangelicki kościół w Burkacie (parafia Działdowo) był od 14 maja 1992 r. dzierżawiony przez katolików. Jesienią 2001 r. katolicy zwrócili się z prośbą o wykupienie tego kościoła¹⁸⁶. Rada parafialna Parafii

¹⁷⁶ ADM, Pismo Konsystorza do ks. sen. P. Kubiczka z dnia 2 czerwca 1975 r., [skan dok., *Jerutki-19750602*]; Pismo Diecezji Mazurskiej do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 18 września 1975 r., [skan dok., *Jerutki-19750918*].

¹⁷⁷ ADM, Pismo Konsystorza do ks. sen. P. Kubiczka z dnia 28 czerwca 1976 r., [skan dok., *Jerutki-19760628*].

¹⁷⁸ ADM, *Repertorium A nr 1883/1979. Akt notarialny z dnia 21 września 1979 r.*, [skan dok., *Jerutki-19790921*].

¹⁷⁹ ADM, Pismo Muzeum Warmii i Mazur z Olsztyna do Rady Diecezjalnej w Szczytnie z dnia 30 marca 1984 r., [skan dok., *Jerutki-19840330*].

¹⁸⁰ ADM, Pismo Biskupa Warmińskiego do Konsystorza z dnia 4 lipca 1978 r., [skan dok., *eku-19780704*].

¹⁸¹ ADM, Pismo Konsystorza do Rady Diecezjalnej w Szczytnie z dnia 1 sierpnia 1979 r., [skan dok., *Mańki-19790801*].

¹⁸² ADM, Pismo Naczelnika Miasta i Gminy w Olsztynku do Parafii EA w Ostródzie z dnia 13 kwietnia 1981 r., [skan dok., *Mańki-19810413*].

¹⁸³ ADM, Pismo Konsystorza do ks. sen. P. Kubiczka w Szczytnie z dnia 22 lutego 1983 r., [skan dok., *Mańki-19830222*].

¹⁸⁴ ADM, Pismo Diecezji Mazurskiej do Konsystorza z dnia 26 maja 1983 r., [skan dok., *Mańki-19830526*].

¹⁸⁵ ADM, Pismo Konsystorza do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie z dnia 29 lipca 1983 r., [skan dok., *Mańki-19830729*].

¹⁸⁶ ADM, Pismo Parafii św. Wojciecha w Działdowie do ks. bpa R. Bażanowskiego z dnia 8 października 2001 r.

Ewangelicko-Augsburskiej w Działdowie ustosunkowując się do pisma ks. Adama Filarskiego, proboszcza parafii katolickiej, poinformowała bp. R. Bażanowskiego o swoim stanowisku:

„Zgodnie z umową z dnia 14 maja 1992 r., zatwierdzoną przez Kurię Biskupią Toruńską dnia 19 czerwca 1992 r., stan techniczny kościoła był znany i został on w takim stanie przyjęty. Dlatego w punkcie 6 umowy znalazł się zapis: »w związku z nakładami finansowymi, które poczyni dzierżawca dokonując remontu obiektu kościelnego w Burkacie,..., dzierżawca zostaje zwolniony od płacenia czynszu dzierżawnego przez okres 10 lat«. Ten zapis był zgodny z propozycją poprzedniego proboszcza Parafii św. Wojciecha, ks. Czesława Burczyka, który w piśmie z dnia 26 lipca 1990 r. proponował: »przekazać do użytku Kościoła Katolickiego w Działdowie w formie wolnej od dzierżawy na 10 lat, a potem płacić dzierżawę – jedną kolektę niedzielną w miesiącu, zebraną w Burkacie«. Parafia E-A w Działdowie początkowo proponowała 5-cio letni okres wolny od płatności dzierżawy, ale po negocjacjach przystała na 10-cio letni okres. Ze swej strony wywiązaliśmy się z warunków umowy i w ciągu mijających 10 lat nie pobraliśmy nawet symbolicznej złotówki. Zwolnienie z opłacania czynszu wiązało się z punktem 2 umowy: »Dzierżawca zobowiązany jest do utrzymania budynku kościelnego w należyłym stanie, zabezpieczenia przed zniszczeniem i dokonywania koniecznych remontów bieżących i kapitalnych własnym kosztem«. Dlatego przedstawienie stanu budynku kościoła jako bardzo złego świadczy o nie wywiązaniu się dzierżawcy z punktu 2 umowy. Umowa została zawarta na okres 15 lat, a »przedłuża się milcząco o dalszy rok i dalej z roku na rok« (pkt.5). Ten punkt umowy został uzgodniony, by rozwiać obawy i dać pewność, że w przypadku przestrzegania warunków umowy jest zagwarantowana na piśmie możliwość dalszego użytkowania kościoła przez wspólnotę rzymsko-katolicką. Formę dzierżawy poparli mieszkańcy Burkatu i Filie własnoręcznymi podpisami. Dlatego zaskakującym jest stwierdzenie, że »zrobiliby jednak wszystko, gdyby kościół stał się ich własnością«, gdy w chwili podpisywania umowy w pełni zadowolającą i akceptowaną była forma dzierżawy, a nie własności. Mamy nadzieję, że sprawa sprzedaży kościoła zbiegła się tylko przypadkowo w czasie z faktem kończenia się 10-cioletniego okresu wolnego od płacenia czynszu dzierżawnego. Wynegocjowana wysokość czynszu nie jest duża (w tym roku wynosiłaby ok. 67 zł miesięcznie), co jest adekwatne do propozycji ks. Cz. Burczyka – jednej kolektki miesięcznie. W związku z powyższym Rada Parafialna Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Działdowie nie wyraża zgody na sprzedaż za symboliczną cenę kościoła w Burkacie i domaga się przestrzegania warunków umowy dzierżawnej”¹⁸⁷.

W 2004 r. katolicy ponownie zwrócili się z prośbą o odsprzedanie im kościoła w Burkacie. W listopadzie 2004 r. Konsystorz zatwierdził uchwałę zgromadzenia parafialnego i tym samym wyraził zgodę na sprzedaż kościoła w Burkacie „za wynegocjowaną cenę, nie mniejszą niż 58.000,00 zł”¹⁸⁸. Umowę notarialną sprzedaży sporządzono na początku 2005 r.

Wymieniając utracone (sprzedane) ewangelickie obiekty sakralne w Diecezji Mazurskiej należy także wspomnieć o kościele w Jezioranach i w Kobyłtach. W listopadzie 1983 r. Konsystorz uznał działalność stacji kaznodziejskich w Jezioranach i w Kobyłtach za zakończoną oraz wyraził zgodę na przekazanie kościoła w Jezioranach na rzecz Skarbu Państwa i zobowiązał ks. W. Firlę do „przeprowadzenia rozmów w sprawie ewentualnego przekazania kościoła w Kobyłtach na rzecz Skarbu Państwa”¹⁸⁹. W 1987 r. parafia w Sorkwicach zwróciła się z prośbą do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie o wyrażenie zgody na rozbiórkę kościoła w Kobyłtach¹⁹⁰. 23 czerwca 2020 r. na podstawie umowy nieodpłatnego przeniesienia własności nieruchomości kościołów w ruinie w Kobyłtach został przekazany na rzecz Gminy Biskupiec.

W kontekście przedstawionej historii ewangelickich obiektów sakralnych warto wspomnieć, że ewangelicki kościół w Łęgutach (parafia Ostróda) od 20 października 2001 r. (umowa użyczenia z 15 października 2001 r.) do końca 2014 r. był udostępniany dla miejscowych katolików. Co tydzień w kościele ksiądz

¹⁸⁷ ADM, Pismo Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Działdowie do ks. bpa R. Bażanowskiego z dnia 8 listopada 2001 r.

¹⁸⁸ ADM, *Pismo Konsystorza do Rady Parafialnej w Działdowie z dnia 11 grudnia 2004 r.*

¹⁸⁹ ADM, Pismo Konsystorza do Rady Parafialnej w Mrągowie z dnia 28 listopada 1983 r., [skan dok., *Mrągowo-19831128*].

¹⁹⁰ ADM, Pismo Rady Parafialnej PEA w Sorkwicach do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie z dnia 8 września 1987 r., [skan dok., *Kobyłty-19870908*].

katolicki odprawił mszę św. dla swoich wyznawców. 8 grudnia 2014 r. katolicki proboszcz z parafii w Biesalu poinformował o zaprzestaniu korzystania z ewangelickiego kościoła w Łęgutach¹⁹¹.

Na końcu kilka informacji o losie kościołów w Klonie i Opaleńcu, którymi nie był zainteresowany Kościół rzymskokatolicki.

W 1976 r. ks. sen. Paweł Kubiczek poinformował Wydział ds. Wyznań w Ostrołęce, że w Klonie kościół jest nieużywany i mógłby „zostać wykupiony, czy też wydzierżawiony przez Wydział Kultury, Konserwatora Zabytków. Wioska Klon jest prawie w całości zabytkiem. W tym układzie kościół mógłby służyć jako muzeum”¹⁹². W 1982 r. skierował zapytanie do władz Kościoła rzymskokatolickiego, czy „reflektuje na kupno lub dzierżawę kościoła w Klonie”, ale nie otrzymał odpowiedzi¹⁹³. W maju 1984 r. Zdzisław Drankowski z Warszawy zwrócił się do Konsystorza o przekazanie mu „w formie darowizny opuszczonego i niszczonego budynku pokościelnego w Klonie. [...] W Kościele w Klonie po jego odnowieniu pragnę utworzyć ośrodek sztuki ludowej i pracownię konserwacji zabytków sztuki sakralnej”¹⁹⁴. Z podobną prośbą zwrócił się do Konsystorza Andrzej Słupecki z Warszawy, ale w sprawie kościoła w Opaleńcu na utworzenie w nim domu rzeźby regionalnej¹⁹⁵. Konsystorz wyraził zgodę na „długoterminowe /dożywotnie/ bezpłatne wydzierżawienie kościołów w Opaleńcu i w Klonie”¹⁹⁶. Kościoły zostały wydzierżawione. Dzierżawca kościoła w Klonie, choć miał nawet możliwość na jego wykupienie, nie wywiązał się z zobowiązania utrzymania obiektu w dobrym stanie i doprowadził do jego zniszczenia¹⁹⁷. Popadał w ruinę. Kilka lat później kościół został wykupiony przez Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Wsi Klon i Okolic i poddawany gruntownemu remontowi. W grudniu 2012 roku spłonął i obecnie jest remontowany i odbudowywany, choć przed pożarem był już wyremontowany i zaadaptowany na świetlicę.

Kościół wraz działką w Opaleńcu w 1985 r. (czyli po rocznej dzierżawie) został sprzedany Andrzejowi Słupeckiemu, na co Konsystorz wyraził zgodę¹⁹⁸. W kościele została urządzona galeria sztuki. Obiekt ten, o takim przeznaczeniu, funkcjonuje do dnia dzisiejszego.

Przedstawiony los byłych ewangelickich kościołów na terenie Diecezji Mazurskiej po 1971 r. nie budzi w nas pozytywnych odczuć. Nie stawiam jednak, kończąc to opracowanie, żadnych wniosków, ale pozostawiam je Czcigodnym Czytelnikom.

Listopad 2021

¹⁹¹ ADM, Pismo Parafii Rzymskokatolickiej w Biesalu do ks. Wojciecha Płoszka w Ostroldzie z dnia 8 grudnia 2014 r.

¹⁹² ADM, Pismo Diecezji Mazurskiej do Wydziału do Spraw Wyznań w Ostrołęce z dnia 30 października 1976 r., [skan dok., *Rozogi-19761030*].

¹⁹³ ADM, Pismo Diecezji Mazurskiej do Konsystorza z dnia 21 lipca 1982 r., [skan dok., *Klon-19820702*].

¹⁹⁴ ADM, Kopia pisma Zdzisława Drankowskiego z Warszawy do Konsystorza z dnia 15 maja 1984 r., [skan dok., *Opaleniec-19840608*].

¹⁹⁵ ADM, Kopia pisma Andrzeja Słupeckiego z Warszawy do Konsystorza z dnia 15 maja 1984 r., [skan dok., *Opaleniec-19840515-1*]

¹⁹⁶ ADM, Kopia pisma Konsystorza do Andrzeja Słupeckiego i Zdzisława Drankowskiego z dnia 5 lipca 1984 r., [skan dok., *Opaleniec-19840705*].

¹⁹⁷ ADM, Pismo Konsystorza do Parafii Ea w Szczytnie z dnia 25 września 1990 r., [skan dok., *Klon-19900925*]: „11a/ Wobec stwierdzonej podczas wizji lokalnej w Klonie, przeprowadzonej zgodnie z uchwałą Konsystorza z dn. 31 maja 1990 r. postępującej dewastacji obiektu zawinionej przez aktualnego użytkownika: 1/ zobowiązać Radę Parafialną Parafii Ewang.-Augsb. w Szczytnie do wyegzekwowania od użytkownika obiektu czynszu za czas korzystania z tego obiektu oraz należącej do niego działki, 2/ spowodować eksmisję p. Z. Drankowskiego z kościoła w Klonie po uprzednim uporządkowaniu przez użytkownika zajmowanych pomieszczeń i ich otoczenia, 3/ zagospodarować obiekt poprzez jego wynajęcie bądź sprzedaż na korzystnych warunkach. b/ Wniosek o przekazanie nieodpłatnie zabudowanej działki Nr 304 w Klonie na rzecz parafii rzymskokatolickiej pozostawić bez uwzględnienia”.

¹⁹⁸ ADM, Pismo Konsystorza do Parafii EA w Szczytnie z dnia 1 lipca 1985 r., [skan dok., *Opaleniec-19850701*].